

ЮРІЙ ЦВЕТКОВ

ШУКАЙТЕ
ІОАХІМА
КУНЦА ...

«МОЛОДЬ»

ЮРІЙ ЦВЕТКОВ

**ШУКАЙТЕ
ЙОАХІМА
Кунца ...**

**Науково-фантастичні
оповідання**

**ВИДАВНИЦТВО ЦК ЛКСМУ «МОЛОДЬ»
Київ 1963**

У2
Ц27

Науково-фантастичні оповідання, вміщені в цій невеликій збірочці, присвячені різноманітним питанням розвитку науки. Але, висвітлюючи їх, автор не тільки показує роботу вчених чи якісь наукові проблеми, — він змальовує життя людей, намагаючись глибоко розкрити характери своїх героїв.

«Шукайте Йоахіма Кунца» — перша книжка молодого письменника. Досі його науково-фантастичні оповідання друкувалися в періодичній пресі і збірниках.

Відгуки на цю книжку надсилайте на адресу: Київ, Пушкінська, 28. Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь».

995-Й СВЯТИЙ

Вважається, що Кассельська сутичка 1528 року між католиками і протестантами почалася через розбіжність у тлумаченні деяких догматів віри. Так, у всякому разі, пишуть в книжках, де згадується ця взагалі незначна подія: в ті часи бували побоїща значно довші й кривавіші. Що ж, можна погодитися й з такою точкою зору, тим більше, що в ніякий підручник не введеш дивовижну історію отця Кролліціаса, оголошеного пізніше 995-м католицьким святим.

Кассельська сутичка, що тривала чотири дні, нерозривно пов'язана з іменем і діянням отця Кролліціаса.

День перший

Травневого ранку 1528 року підмайстер єдиного в Касселі цеху бондарів Ганс Крот, помолвившись, вийшов з будинку й попрямував до лотка, де монах-домініканець продавав індульгенції. Ганс довго стояв біля лотка, уважно читаючи преїскурант, і, нарешті, попросив дати йому клаптик пергаменту, на якому витієватими літерами було виведено: «Відпущення за рукоприкладство на пробста, декана, священика або іншу духовну особу...» Потім, трохи подумавши, Крот купив ще індульгенцію з текстом: «...Якщо ж рукоприкладство привело до кровопролиття і мало місце виривання волосся або інше тяжке насилля чи побої...»

Сховавши обидві індульгенції, Ганс Крот підійшов до католицької церкви й попросив хлопця-служника покликати отця Кролліціаса. Кілька хвилин Ганс Крот старанно виконував на святому отці все, що дозволялося двома грамотами, за винятком хіба що «виривання волосся», бо штучна тонзура поєднувалась у преподобного Кролліціаса з досить великою природною лисиною.

Господь, звичайно, не образився на передбачливого підмайстра — образилися численні парафіяни. Два духовні собрати з пастви побитого Кролліціаса вийшли на міський майдан і почали енергійно закликати помститися знахабнілим протестантам.

Даремно Ганс Крот, що, як кожний чесний бондар, був протестантом, розмахуючи індульгенціями, кричав, що він і не думав ображати католицьку церкву. Марно пояснював парафіянам, які збіглися на крик, ніби все сталося через те, що преподобний Кролліціас не дає проходу його, Ганса Крота, дружині. Зневажений католицизм жадав помсти.

Бити протестантів почали на міському ринку. Потім

католики, підбурювані кровожерливими закличками отця Кролліціаса, розтרוшили аустерію найбагатших у Касселі братів-протестантів.

Протестанти теж не лишилися в боргу. Вони втопили в ставку церковного старосту й почали було вже носити дрова до старезної католицької церкви, але саме в цей час на Кассель спустилися сутінки, і міщани розійшлися по домівках.

Звичайно, прокинувшись вранці, кассельці забули б про цю звичайнісіньку бійку, як забували про такі ж речі вже не раз. Але те, що сталося в наступні дні, роздухало тліючі вуглинки релігійної сутинки до значної пожежі.

День другий

Отже, на другий день вранці нечисленні парафіяни-католики, як завжди, слухали ритуал служби, що вів оздоблений синяками отець Кролліціас: Раптом над Касселем пролунав слабкий свист, потім затріщали дошки, обличчя молільників обдала гаряча хвиля повітря. Якийсь димучий камінь упав біля ніг отця Кролліціаса.

Преподобний вмить відскочив і сховався за велике розп'яття. Налякані парафіяни кинулися геть.

Коли церква опустіла, і отець Кролліціас переконався, що річ, яка впала, нічого поганого йому не заподіє, вийшов з-за укриття. Обійшовши камінь, він кілька разів перехрестив його і, сказавши виразно: «З нами божа матір», — нахилився, щоб підняти загадковий предмет.

І в ту ж мить церква наповнилася стогоном та криками бідного пастиря. Отець Кролліціас, який вдруге за останню добу зазнав страшеного болю, тряс пальцями й вивергав добірну хулу: камінь був гарячий, мов розжарене залізо.

Оскільки протестанти у цьому не були винні, отець Кролліціас швидко заспокоївся. Через півгодини він си-

дів, розчепіривши перев'язані пальці, і великими гучними ковтками пив хмільне кассельське пиво. Обличчя його, як завжди в такі хвилини, було умиротворене.

Полудень і вечір минули в Касселі спокійно. І хоча вранці цього дня католики і протестанти ще поглядали скося один на одного, пригадуючи вчорашню бійку, ввечері навіть безпосередній винуватець її Ганс Крот мирно балакав з міським мельником, якого призначили новим церковним старостою католиків. Ніщо не провіщало бурхливої ночі...

А втім, бурхливою ця ніч була тільки для монастиря. В північ монахів, які міцно спали, розбудив голосний стогін отця Кролліціаса. Хлопчик-служник, якого послали довідатися, що сталося, побачив преподобного, який ходив по келії і, безупинно скиглячи, тряс правою рукою.

Служник обережно спитав, що мучить святого отця. У відповідь пастир брутально вилаявся і підніс до самого обличчя хлопчика страшенно розпухлу долоню. Два пальці цієї широченної долоні при світлі свічки вилискували тьмяним блиском. Коли ж отець Кролліціас постукав ними об стіл, в келії пролунав характерний металічний дзвін. Переляканий хлопчик кинувся геть.

Вислухавши повідомлення служника, пробст визнав його настільки брехливим, що на всякий випадок нам'яв бідоласі вуха і спокійно влігся спати. Проте довго спочивати пробсту не довелося: басистий крик отця Кролліціаса почав гучно відлунювати в монастирі.

Незадоволений пробст розбудив монахів і об'явив, що, мабуть, в їхнього собрата вселився диявол. Монахи, ремствуючи й позіхаючи, попленталися виганяти нечисту силу.

Ввалившись безладною юрбою в келію отця Кролліціаса, монахи побачили дивне видиво. Посеред келії стояв на одній нозі преподобний, з жахом витріщившись на

розчепірену долоню правої руки, й несамовито ревів. Долоня була із блискучого металу, і з неї, як із дзеркала, дивилося на отця Кролліціаса його спотворене зображення, вискалене в безперервному реві.

День третій

З самого ранку в монастирі зчинився переполох. Монахи, забувши про молитви, бігали вузькими монастирськими коридорами, час від часу заглядаючи в келію отця Кролліціаса. Той уже не кричав, а лише стогнав. Незабаром вся рука преподобного стала металевою — від пальців до плеча. Жах монахів досяг межі.

В цей час, трохи заспокоївшись, пробст із похвальною заповзятливістю заявив, що нещастя, яке звалилося на їхнього собрата, не що інше, як підступи протестантів. Ні хвилини не вагаючись, він наказав виставити нещасного пастиря на майдан, щоб чесні католики своїми очима побачили постраждалого за віру.

Перед церквою швидко зібрався величезний натовп. Всі — і католики і протестанти — з жахом дивилися на отця Кролліціаса, який перетворювався на метал, і сумно тягли «Санта Марія, оре про нобіс...» Трое протестантів тут же відреклись од своїх помилок, а всі інші вирішили за найкраще піти геть.

За день металевий покрив поширився і на другу руку отця Кролліціаса. А надвечір, коли металічним блиском почала відливати більша частина грудей преподобного, він перестав стогнати, заплющив очі і вмер.

День четвертий

На панахиді пробст одправляв похорон невідомо кому. Нижня половина того, хто лежав у домовині, безсумнівно належала колись отцю Кролліціасу, весельчаку й

лихослову. Але верхня частина лише скидалася на людське тіло. За час, що минув після смерті, метал залив уже обличчя і лоб святого отця. Тепер пастир був схожий на статую, одне око якої чомусь примружилось і рот скривився в гримасі страждання.

Відправивши похорон Кроллціаса, пробст вийшов на площу й закликав віруючих до помсти. Отоді й почалася та сама Кассельська сутичка 1528 року, про яку згадують у багатьох підручниках історії — книгах, що, як відомо, описують події сухо і без подробиць.

— Ну й собаке життя! — скаржився своєму приятелю чинovníку баварського єпископства Еріх Шлезке, сидючи влітку 1911 року в кассельській пиварні «Шумовиння над кухлем». — Іншим що? Іншим — везе. Інші служать де? Інші служать у солідних фірмах, а деякі навіть у військовому управлінні. І що до них тече? До них течуть гроші. Скільки? Багато, грошей. Адже ніхто не хоче служити в армії. А в єпископстві хто хоче служити? Тільки такі дурні, як Еріх Шлезке!

— Ч-ч-чого ж дурні? — поцікавився приятель, висушивши за монологом Еріха восьмий кухоль.

— А тому дурні, що ковтають пил у церковних архівах! — сказав про себе Шлезке в множині. — Що робить мій шкільний приятель Вальтер Блох? Мій шкільний приятель Вальтер Блох сидить тепер у Ніцці. А чому мій шкільний приятель Вальтер Блох сидить у Ніцці, тоді як у школі він не мав і трьох пфенігів на цигарки? Тому, що він служить у ковбасній фірмі Глобке і Грущинський. А чому...

— П-п-плюнь, Еріх, п-п-пий краще п-п-пиво, — сказав приятель.

— А що повинен робити я? — плакався далі Шлез-

ке. — Я сиджу два місяці в цій норі, в Касселі, риюся в паперах. А чому? А тому, що його високопреосвященству захотілося мати свого баварського святого. А навіщо йому мати свого святого? А собака його знає!

— Еріх, — докірливо зауважив приятель, — ти ж знаєш, його високопреосвященство не любить собак!

— І я риюсь у паперах, — не спинявся Шлезке, — що я знаходжу путнього? Ні-чо-го! Можливо, його преосвященству потрібен документ про те, що один із його попередників, єпископ баварський Екзестакрустіан був хрещеним євреєм?

— Не потрібен! — сказав приятель.

— Чи папір, який свідчить, що папа Григорій IX у 1613 році пробув три дні в Касселі? А хіба мало де ще чорт міг носити папу Григорія IX!

— Папу не міг носити чорт, — зауважив приятель.

— Чи ота нісенітниця — донесення пробста касельського монастиря про те, що в тисяча п'ятсот двадцять восьмому році якийсь монах Кролліціас перетворився на метал? Мені самому цікаво, чи цей пробст був просто шахрай, чи до того ж іще й дурень! Отже, ці папери я дам його високопреосвященству!

— К-к-кинь, — радив приятель, — ш-ш-ш-шахраєм м-м-менше, шахраєм більше...

— А що зробить мені єпископ за такий улов? Його преосвященство відірве мені голову! Ну й собаче життя!..

Власник пиварні «Шумовиння над кухлем» Отто Брунцлау був цілеспрямованою людиною. Дванадцять років щоденно вранці втовкмачував своєму учневі Кривому Віллі улюблену пісню «Ах, майн лібер Августін». До 1961 року Віллі, облізлий і змарнілий папуга, прозваний Кривим, бо він і справді був такий, навчився видобувати з півдюрини гортанних звуків, у яких подобу

відомої народної пісні можна було вловити тільки за допомогою буйної фантазії.

Одного разу, прокинувшись уранці, Віллі загорлав сам, без звичних улесливих умовлянь і шантажу конопляним сім'ям. «Лібррр Аггг...»

Отто вирішив, що курс навчання закінчено і можна пожинати плоди своєї праці.

По-перше, він назве тепер свою пиварню «Співи папуги». Це вже не якесь там «шумовиння», що його вигадав дідусь, старий Герман Брунцлау. А небіжчик, як відомо, не страждав від надмірної уяви. По-друге, зважте, скільки відвідувачів рине в його, Отто Брунцлау, пиварню, щоб побачити дивовижного птаха. Отто Брунцлау тонко розумів, що таке реклама!

І все це було чудовим приводом до того, щоб відкопати бочку бамергського пива, яку Отто закопав п'ять років тому на своєму дворі. Навіщо закопав? Адже хто розуміється на пиві, той не питиме гонноверське холодне і бременське тепле, той не стане здувати піну з кухля темного баварського і, звичайно ж, близько не підійде до барильця бамергського, якщо не буде впевнений, що воно не пролежало в землі не менше трьох років, але й не більше семи.

Ось чому липневого ранку 1961 року Отто Брунцлау, взявши заступ, подався на задній двір, де було закопано завітне барильце. Відмірявши на око п'ять метрів од стіни зруйнованого гаража, Отто почав копати. Хвилини десять він старанно довбав землю. Вже утворилася чимала яма, а барильця все не було. Брунцлау аж зажурився, вирішивши, що помилився, та раптом заступ виразно об щось дзенькнув.

— Є, ось воно, — зрадів Отто, — за обруч зачепився!

Та коли шматок глини одлетів і щось блиснуло тьмя-

ним срібним блиском, Отто по-заячому скрикнув, затуливши обличчя руками. Він чекав, коли пролунає вибух. Але навколо було тихо.

— Ма-а-арто, — жалібно покликав Брунцлау дружину, — Марто! Треба повідомити в поліцейське управління, тут лежить снаряд!

З кухні вилетіла Марта й втупилася в чоловіка.

— Марто, — прошепотів той, вражений раптовою думкою, — це не снаряд... Я, здається, знайшов скарб.

За кілька хвилин забруднене й спітніле подружжя відчистило од глини чималу частину знахідки. Ще кілька гарячкових гребків — і перед ними з'явилося людське вухо.

Вони знайшли скульптуру! З срібла! З платини! Сто тисяч! Мільйон марок... Ух...

Невдовзі відкопали голову скульптури. Отто, обриваючи гудзики, стягнув із себе в'язаний жилет і витер коштовну знахідку. Обличчя скульптури засяяло справжнім тьмяним блиском. Отто, примруживши одне око, глянув на це обличчя і завмер. На нього, страждально скрививши рот, дивилася жажлива, дивовижна фізіономія...

Власник пиварні «Шумовиння над кухлем» був не досвідчений у мистецтві, але вже те, що він побачив, виявилось цілком достатнім, щоб зрозуміти: це зображення небіжчика.

Годинник на ратуші хрипко пробив дванадцять ударів. Це вивело Отто з заціпеніння.

— Закопати, негайно закопати, а то відберуть, — зашепотів він.

— Негайно ж, — погодилася практична Марта і, вгамовуючи незрозумілий страх, здавленим голосом запро-

попувала: — Вночі відкопаємо, вивеземо в Гамбург і продамо американцям.

— Герр Брунцлау! — почувся раптом деренчливий тенорок. — Герр Брунцлау! Що я роблю? Я шукаю вас. І що я думаю? Я думаю, чому вас немає на місці. Хіба це може не дивувати? Ні, це не може не...

— Іди швидше, — шепнув Отто дружині, — це Шлезке...

Еріх Шлезке останні сорок років, крім неділь і релігійних свят, щодня заходив ополудні, коли ратушу зачиняли на полуденний фрюштюк, в «Шумовиння над кухлем». Сьогодні він здивувався, не побачивши за стойкою хазяїна.

— Хіба я можу піти, не випивши пива? — сказав він, стоячи в порожній залі. — Ні, не можу. Найголовніше в людини — це її звички. А якщо так, то... О! — вигукнув Шлезке, побачивши Марту. — Пані Брунцлау! Я бачу вас такою запорошеною. А хіба це може бути природним? Ні, це не може бути природним. Але що я хочу зробити, перш ніж випити свій кухоль? Я хочу побачити герра Брунцлау. А чого я хочу побачити герра Брунцлау? А того, щоб повідомити йому, що його прохання про зменшення податку передано самому начальникові... Проте я скажу йому це сам. Де ж герр Брунцлау, у дворі?

І прослизнувши повз остовпілу, розгублену від вражень сьогоднішнього дня Марту, Еріх Шлезке вийшов у двір пиварні.

Через дві години Шлезке і Брунцлау вдоволені і щасливі оглядали повністю відкопану статую.

— А чому ви повинні мене слухати? — не вгавав Шлезке. — А тому, що я давній друг родини Брунцлау. Коли я пив пиво з небіжчиком Германом Брунцлау? З небіжчиком Германом Брунцлау я пив пиво, коли вас,

Отто, ще не було на світі. Але що мене зараз цікавить? Мене цікавить зовсім не пиво. І навіть не служба, на яку я сьогодні не повернуся. Мене цікавить, чому він так дивно виглядає?

— Може, розбити й продати частинами? — похмуро запропонував Брунцлау.

— О-о-о-о! — застогнав Шлезке. — Що б ви робили, коли б я не був давнім другом вашої родини і коли б я не прийшов сьогодні пити пиво? Ви б скінчили свої дні в бідності й занепаді! Але мене цікавить зовсім не бідність. Мене цікавить, на що скидається цей металевий монах? Можливо, ви, Отто, пам'ятаєте, де я читав про монаха, який перетворився на метал?

— Про монаха, який перетворився на метал? — перепитав Брунцлау. — Герр Шлезке, перш ніж завітати до моєї пиварні, заходив у якусь іншу?

— А-а-а! — видихнув раптом Шлезке. — Я згадав! Так, це була правда! Майн готт. Це була правда...

— А тепер ваше преосвященство послухає, що пишуть газети?

— Так, — буркнув єпископ баварський і додав, недоволено поморщившись: — Заберіть каву і дайте мені содової.

— Починати, як завжди, з «Баваріше рундшау»? — спитав секретар?

— Як хочете.

— «Нью-Йорк, 16 липня. За повідомленням агентства Ассошіейтед пресс, переговори про заборону атомної...»

— Пропустить, — сказав єпископ.

— «У південному В'єтнамі триває напружене становище. Уряд поспішно призиває в армію...».

— Далі!

Секретар перегорнув газетну сторінку.

— «Експансія міжнародного комунізму на планеті...»

— Не треба!

Прошелестіло ще кілька сторінок.

— «Після прем'єри фільму «Тсс, джентльмени» незрівнянна Ліліан Раббат стала найпопулярнішою кінозіркою. Вчора в клубі Прихильників Крайніх Засобів відбувся прийом на честь прекрасної Ліліан. На прийомі Лілі була в спеціально пошитому з цієї нагоди срібному платті, в якому вона здавалася ще менше вдягнутою, ніж у «Джентльменах». На фото внизу ви бачите заключну частину прийому, коли Ліліан...» Ваше преосвященство бажає ще содової?

— Ні, подайте окуляри. Чого ж ви замовкли?

— «Щодня чарівна Ліліан одержує п'ять тисяч марок, двісті запрошень на прийоми і шістсот листів...».

— До речі, — спитав єпископ, — яка сьогодні пошта?

— Тринадцять листів, ваше преосвященство!

— Від кого?

— Сестри-кармелітки повідомляють, що...

— В кошик!

— Запрошення від християн-ентомологів на...

— Напишіть, що не приїду.

— Нагадування, що в середу відбудеться освячення нового заводу фірми Граббе.

— Запишіть у календар.

— Далі лист із тюрми.

— Розкаяний грішник просить про заступництво? В кошик!

— Не зовсім так, ваше преосвященство. Осмілюсь сказати, що лист цікавий!

— Читайте!

— «Сподіваючись на ласкаву увагу вашого преосвя-

щенства, сповнений піклування не про себе, а про свя-
тиню німецької церкви, попавши в біду через дивовиж-
не непорозуміння, благаю ваше преосвященство не ви-
пускати з рук святого Кролліціаса і дозволити мені
дати на мудрий суд вашого преосвященства документ,
який я ось уже чотири десятиріччя зберігаю у себе на
серці і який пролле яскраве світло на одну із славних
сторінок історії християнства».

— Досить, поясніть мені, що хоче цей пройдисвіт,—
сказав єпископ.

— Передбачаючи запитання вашого преосвящен-
ства,— дозволив собі посміхнутися секретар,— я зв'язав-
ся з поліцейським управлінням. Автор листа — якийсь
Еріх Шлезке, співробітник Кассельського муніципаліте-
ту. Разом із своїм співучасником Брунцлау був затрима-
ний гамбурською поліцією, коли намагався продати амс-
риканському консулу якусь статую. Під час допиту об-
винувачення заперечує, твердячи, що знайшов не ста-
тую, а ніби справжні мощі святого.

— Кролліціаса, здається? — перепитав єпископ.

— Так, Кролліціаса. Але серед дев'ятисот дев'яноста
чотирьох святих такого імені немає, ваше преосвящен-
ство.

— Божевільний? Маніяк?

— Не схоже, ваше преосвященство.

— Документ, про який пише цей... цей...

— Шлезке, ваше преосвященство.

— ...Цей документ справді існує?

— Я бачив його, ваше преосвященство.

— Ви, як завжди, на висоті, Штір.

— Радий вашій похвалі, ваше преосвященство!

— Так що ж документ?

— Схожий на справжній.

— Так... так.. Хто там у Гамбурзі відає поліцією?

— Поліцейпрезидент Шуббарт, ваше преосвященство!

— Що ж, зв'яжіть мене з поліцейпрезидентом Шуббартом.

Коли професор Дроббер читав лекцію, пояснював кому-небудь наукову проблему чи взагалі був у хорошому настрої, він не говорив, а співав. Студенти звикли до цієї дивної особливості професора, бо читав він або, вірніше, виспівував свій предмет справді добре.

Але цього разу аудиторія професора Дроббера була незвичайною.

Посеред невеликої зали в кріслі сидів єпископ баварський. Трохи позаду на звичайному стільці — поліцейпрезидент Шуббарт. У затишному простінку між двома вікнами вмовстився секретар його преосвященства Штір. А біля самих дверей височіли два здоровенних поліцейських, між якими, як між двома колонами, стояли Отто Брунцлау та Еріх Шлезке.

Безталанний службовець Кассельського муніципалітету жадібно ловив кожне слово професора, а його компаньйон, навпаки, понуро розглядав примхливе ліплення на стелі.

— Отже, опромінюючи нейтронами яку-небудь речовину, ми викликаємо в ній штучну радіоактивність,— виспівував професор Дроббер на мотив скорботної молитви Оровезо з опери «Норма». — Потім визначаємо, які і в якій кількості радіоактивні ізотопи утворюються в дослідному зразку. Цей метод, що називається радіоактивнічним аналізом, дає можливість за короткий строк і з великою точністю визначити якісний і кількісний склад будь-якого металевого вибору, зовсім не пошкоджуючи його. Сподіваюсь, панове, я пояснюю зрозуміло?

— Так, — сказав єпископ.

— Звичайно, — докинув поліцейпрезидент Шуббарт, який в силу свого становища був зобов'язаний розуміти все.

Штір кивнув головою. Шлезке і Брунцлау мовчали.

— Немає сумнівів, — виспівував далі професор, — що цей аналіз у нашій лабораторії провели б ефективніше. Але ми привезли апаратуру сюди — таке побажання його преосвященства. І я сподіваюся, що він не нарікати-ме, коли ми забаримося.

— То як же ви можете довести, що донесення пробста кассельського монастиря — не підробка? — звернувся єпископ до Шлезке.

— Ваше преосвященство, — з почуттям мовив Шлезке, — ваше преосвященство, хіба я наслідуюся брехати вам? Ні, я не наслідуюся брехати його преосвященству! Скільки років прослужив я бездоганно і безгрішно? Я прослужив бездоганно і безгрішно сорок років і прошу зважити, що починав я службу як чиновник баварського, так, саме баварського, єпископства!

Апарат професора клацнув, почулося тихе дзижчання, якому акомпанувало задоволене мугикання Дроббера.

— Так, так, — задумливо протягнув єпископ, — а чому ви так довго тримали цей важливий документ у себе?

— Тому, що я думав... Що я думав? Я думав, що пробст... якимсь чином... пробст був...

— Ні! — раптом пролунав громовий голос професора. — Ні! Не може бути!

— Чого він репетує? — поцікавився єпископ.

— Цього просто не може бути! Один елемент! Всього один елемент! — викрикнув професор Дроббер, що свідчило про його надзвичайну схвильованість.

— Невже чистісінька платина? — радісно стрепенувся поліцейпрезидент Шуббарт.

— Платина? — перепитав Дроббер. — Яка платина? Ні, панове, я повинен повторити. Це якась помилка, якась дивовижна помилка! Я неодмінно повинен повторити!

— Хай буде так, — погодився єпископ і знову повернувся до Шлезке. — Отже, навіщо ж ви тримали цей документ у таємниці сорок років?

— Так, у таємниці! Сорок років! — суворо підтвердив поліцейський президент.

— Сподіваюся, це не з корисливою метою? — чемно втрутився в імпровізований допит Штір.

Шлезке очманіло дивився то на одну службову особу, то на іншу й гарячково думав, що краще — щиросердо признатися чи збрехати. Щось надумавши, Шлезке уже було розкрив рота, але саме в цю мить між ним і єпископом виросла огрядна постать професора Дроббера.

Професор був такий схвилюваний, що не міг навіть говорити. Він беззвучно розкривав рота, як персонаж німого фільму. Нарешті Дроббер спромігся вимовити окремі слова:

— Шістдесят третій... тільки шістдесят третій, і більше нічого... Мій боже, чистий шістдесят третій... Але звідки, ваше преосвященство? Звідки? Це... Це... Ваше преосвященство, скажіть...

— Професор щось у мене питає? — сухо звернувся єпископ до свого секретаря. — Мені здається, це я повинен спитати професора, що його так схвилювало.

Штір розуміюче нахилив голову, нечутно підійшов до професора й подав йому склянку з водою. Дроббер жадібно почав пити. Не помічаючи звернутих на нього здивованих поглядів єпископа і Шуббарта, він, бризкаючи водою, закричав просто в обличчя Штіру:

— Адже це європей! Стопроцентний європей! Чи ро-

зумієте ви, що це таке? Шістдесят третій елемент, і більше нічого! Боже мій, це не галюцинація? Ні!

— Євроній? Ну й що ж? — спитав єпископ, який почав розуміти, що професор Дроббер схвильований неспроста.

— Але ж до цього часу на всій планеті цього елемента добуто не більше, як чверть грама, — простогнав професор, пригнічений такою дивовижною неосвіченістю.

— Ю-ю-ю-ю! — присвиснув поліцейпрезидент Шуббарт, забувши про етикет і про свій високий чин. — Так це дорожче ніж платина?

— В мільйон разів, у сто мільйонів! — закричав професор. — Але при чому тут мільйони? Боже мій, кілограми європію! Скажіть мені, заради всього святого, де ви дістали цю скульптуру? Де той чарівник, який здобув стільки європію? Хто створив це чудо?..

— Тихіше, панове, — раптом суворо й владно наказав єпископ. — Так, це справді чудо! А чарівник, який створив таке чудо,— господь, славити якого й служити якому — єдина наша турбота. Помолимося, панове, всевишньому, який дарував нам нового святого.

Єпископ підійшов до статуї, поклав на неї руку й завмер, шепочучи молитву. Через кілька хвилин його преосвященство обернувся й сказав секретареві:

— Монсенйор, напишіть листа у Ватікан. Просити мемо його найсвятішій дарувати нововідкритому святому ім'я Кролліціаса Кассельського.

За все своє трьохсотлітнє існування непоказний кассельський собор ніколи не бачив стількох людей.

В центрі, біля самої кафедри, сиділи найвельможніші церковні чини. Одна сутана затьмарювала пишністю

іншу, а в трьох місцях навіть червоніли кардинальські мантиї.

Ліву частину костюлу займав генералітет. Представники бундесверу нетерпляче тупцювали, чекаючи початку богослужіння.

Праворуч, тиснучи один одного животами, стояли керівники міністерств і цивільних відомств. Тим було найгірше. Старанно випрасувані фраки давно втратили свій вигляд у жахливій тисняві.

Численні репортери й фотокореспонденти примостилися в найнеймовірніших місцях: вони висіли на колонах, балансували на спинках крісел, двоє зачепилися за люстру і, здавалося, ширяли в повітрі.

Серед такого пишного зібрання два винуватці цієї події, почесні громадяни міста Касселя пани Ерїх Шлезке і Отто Брунцлау боялися навіть підняти руку, щоб витерти струмочки поту, що бігли з їхніх розпалених лобів.

Отто розгублено озирався навкруги, то стаючи навшпиньки, щоб краще розгледіти товсті потилиці кардиналів, то намагаючись перелічити ордени на грудях у якого-небудь генерала.

Шлезке за своїм звичаєм думав. Думав про мінливість долі, з ласки якої він ще тиждень тому сьорбав прісну й прогірклу тюремну юшку, а тепер один із небагатьох кассельців удостоєний честі бути присутнім на урочистому богослужінні над металевими мощами нового, 995-го католицького святого Кролліціаса Кассельського.

Службу повинен був правити єпископ баварський. Всі з нетерпінням чекали виходу його преосвященства. Одним хотілося швидше побачити завершення сенсації, яка останній тиждень вирувала на сторінках усіх західнонімецьких газет. Іншим хотілося вийти на свіже повітря. Але більше за всіх хвилювалися кореспонденти. Не

пізніше як через годину фотографії церемонії повинні бути в редакціях вечірніх газет!

Гомін, що панував у соборі, став особливо сильний, коли переважило за сьому.

Кореспонденти почали перегукуватися. Вгорі загри- мів, перекриваючи інші звуки, могутній бас репортера баварського радіо.

— Чому вони не починають? У мене по ефіру четвер- тий раз крутять одну й ту ж рекламу!

Тоді голосно загомоніли всі. Кардинали дивувалися, поважно повертаючи голови до своїх вертких секретарів. Військові чини сиділи мовчки, цим виказуючи своє не- вдоволення. Цивільні голосно перешіптувалися.

У метушні не помітили, як на кафедрі вийшов стри- жожений і розгублений монсеньйор Штір.

— Панове! — вигукнув він, перекрикуючи гул. — Панове! Богослужіння відміняється! Його преосвящен- ство раптово і дуже небезпечно захворів!

Присутні розчаровано загули. До секретаря його пре- освященства підбігли кореспонденти і почали наввипе- редки питати:

— У чому справа?

— Яка хвороба?

— На коли відкладено освячення?

— Скажіть кілька слів ось сюди, так, так, сюди!

— Панове! — слабо відмахувався Штір. — Ще ні- чого невідомо. Викликали лікарів! Ні, слава творцеві, не інфаркт. Не знаю... Ні, не знаю... Панове, пропустіть, пропустіть мене, будь ласка.

Собор швидко опустів. Тільки репортер баварського радіо бурмочучи змотував проводи.

Через дві години сторож собору побачив, як з боко- вої кімнати вийшов єпископ у супроводі свого секретаря. Його преосвященство голосно стогнав. Проходячи повз

занавіски, де стояли усміхнені моці святого Кролліціаса, єпископ стишив кроки і зупинився.

Сторож, вирішивши, що наступила зручна нагода, кинувся під благословіння. Проте його преосвященство, не перестаючи стогнати, відсмикнув руку й, піднявши її, попрямував до виходу, де на нього чекала автомашина.

Старий лишився стояти на колінах, здивовано дивлячись услід піднятій руці його преосвященства, три пальці якої чомусь були загорнуті у вилискуючу металом стрічку. Чи, може, це тільки здалося?

Цілу ніч резиденція єпископа сяjala вогнями. Біля під'їзду стояло не менше десяти лімузинів, які належали видатним професорам-медикам. Вчені були нагорі, у вітальні. Вони оточили ліжку єпископа і нерозуміюче дивилися на його руку. Три пальці її стали металевими. Судячи з того, що четвертий палець розпух і страшенно болів, з ним мало трапитися те саме. Єпископ не переставав стогнати. Перетворення його преосвященства на метал відбувалося болісно й тяжко.

Шановні професори здивовано Perezиралися.

— Якщо повірити всьому, що розповів нам монсеньйор Штір, — заїкаючись од хвилювання, почав керівник гамбурзької хірургічної клініки професор Гросс, — то доведеться припустити, що ми зіткнулися з надто дивним захворюванням.

— Колега фон Гросс виявився надзвичайно проникливим, — не стримався, щоб не ущипнути, хірург Міллер, у якого фон Гросс переманював половину пацієнтів.

— Якщо вірити документу про Кролліціаса, тобто, вибачте, святого Кролліціаса, то гаяти часу не можна, — квапливо мовив ставний дерматолог Кріггер.

— Різати... — задумливо запропонував терапевт Брошке.

— Пан терапевт Брошке, мабуть, хоче сказати «ампутовати»? — сухо зауважив фон Гросс.

— Так, так, саме ампутувати! — поспішив погодитися той.

— Іншого виходу немає! — підтвердив Кріггер.

— Так! — зважився фон Гросс.

— Так! — приєднався до думки колег Міллер.

— Ваше преосвященство! — схилився до вуха єпископа монсенйор Штір. — Консиліум вирішив, що необхідна ампутація.

— А-а-а... мені... все... одно... — простогнав єпископ.

— Але ампутувати треба негайно, — швидко сказав фон Гросс, якому дуже хотілося відбити цього знатного пацієнта у височки Міллера.

— Так, так, негайно, — заявив Міллер, — ось мої інструменти, я йду мити руки.

— Колега Міллер погоджується мені асистувати? — з викликом поцікавився фон Гросс.

— Ні, колего, я обійдуся без вас, — визивно відповів той, прямуючи до виходу.

Керівник гамбурзької клініки подався за ним, маючи намір у коридорі звести рахунки з суперником. За ними рушили й інші. Але тут консиліум був затриманий відчайдушним криком його преосвященства:

— Не треба! Не треба!

— Що не треба? — підбіг до єпископа монсенйор Штір. — Не треба ампутувати?

— Але ж це небезпечно, ваше преосвященство, — перебиваючи один одного, заговорили професори.

— Творець... відзначив... печаттю... нас... — викидав слова єпископ. — Ми... зараховані... до сонму...

Як завжди, перший здогадався монсенйор Штір.

— Стривайте, панове! — закричав він. — Його преосвященство покривається металом так само, як святий

Кроллціас. Хіба це не ознака святості!? Його преосвященство вважає, що він теж заслужив честі бути святим. Дев'ятсот дев'яносто шостий святий! Боже праведний, яка сенсація!

Лікарі оторопіло вибігли з вітальні.

Історія повторювалася. Зранку в домі єпископа метушилися люди. Із спальні його преосвященства линув голосний і пронизливий стогін. Було дивно, як такий кволий і слабкий дідуган може так репетувати. Під дверима спальні бігали лікарі, не наслідуючись переступити поріг. Біля дверей незалежно і неприступно стояв монсеньйор Штір.

— Але, можливо, ви дозволите один укол морфію його преосвященству? — кожні п'ять хвилин питав жалісливий Брошке.

Штір заперечливо хитав головою. Його преосвященство надривався все більше.

О пів на десяту біля будинку пролунав шум моторолера. Монсеньйор Штір підбіг до вікна, радісно вигукнув і кинувся до сходів. Біля виходу із зали він зіткнувся з здоровенним монахом, який, важко дихаючи, влетів у вітальню.

— Телеграма від його найсвятішості, з Ватікану! — заревів монах, перекикуючи своїм одчайдушним басом стогони, які доносилися із спальні.

Монсеньйор Штір побожно розгорнув депешу й швидко пробіг її очима. Обличчя його розчаровано витяглося. Він недбало кинув телеграму на підлогу і, не повертаючись до лікарів, сказав ослабленим голосом:

— Можете ампутувати...

Фон Гросс і Міллер, відштовхуючи один одного, рушили до спальні. Цікавий терапевт Брошке схилився над кинutoю депешою. Там було написано: «Чи не надто багато святих?»

— Так, так, панове, це надзвичайне відкриття, — наспівував своїм студентам на черговій лекції професор Дроббер.— Ви, звичайно, багато чого знаєте з газет. Але, панове, газети подають неточно...

Сподіваюся, ніхто не докорятиме мені, що я спочатку розгубився, дізнавшись, що статуя або ці останки, правильніше... мощі... ну, словом, цей Кролліціас складається з найчистішого європію. Тут, звісно, кожен втратив би самовладання. Одразу триста сорок кілограмів шістьдесят третього елемента! Та ще в такому страшному вигляді!

Я спочатку вирішив, що мій радіоактиваційний аналізатор зіпсувався. Та ні, все було справне... І я, панове, міг збожеволіти, бо після цього три дні не спав, не їв, а лише думав. О, про що я тільки не передумав! Адже європій, з якого зроблений Кролліціас, абсолютно чистий! Ми не виявили навіть незначних домішок будь-яких металів. Це — неймовірно!

Так, панове, і тут прийшов на поміч мій асистент. Він колись навчався на медичному факультеті. Хто міг знати, що мій безмовний асистент Бреслер хотів стати лікарем і що ті два курси медичного факультету, які він закінчив, допоможуть нам в усьому розібратися!

Він прийшов до мене і сказав: «Це бактерії, професор». Я не захотів його слухати, бо ці слова здалися мені маячнею. Але добре подумавши, вирішив: «А чому б і ні?»

Все інше ви знаєте, панове. Тут газети надрукували ніби точно. І, якщо ми замислимося над цією проблемою, вона здасться нам не такою вже і незвичайною.

Справді, більшість відомих бактерій черпають необхідну життєву енергію так само, як і вищі тварини, за рахунок тепла, що виділяється при згоранні вуглецю в кисні. Але давно відомо, що існує багато різновидів мік-

росвіту, які чудово обходяться без кисню. Є бактерії, які необхідну їм життєву енергію черпають з реакції сполучення з сіркою або з реакції розкладу сірководню. За останні роки відкрито бактерії, які збуджують реакцію сполуки кремнію з киснем, і в цій реакції — їхнє джерело існування.

В даному випадку бачимо нову різновидність бактерій. Ми з асистентом Бреслером назвали їх атомними бактеріями. Вони одержують життєву енергію, збуджуючи ядерні реакції. Спочатку вони змушують повільно, але нестримно, зливатися ядра водню. При цьому утворюється кисень і за рахунок дефекту маси вилучається значна енергія. Та бактерії на цьому не зупиняються. Вони ведуть процес ядерних перетворень далі: ядра кисню зливаються в ядра титану. Це призводить до додаткового виділення енергії.

Цей процес укрупнення атомів триває доти, доки він, з невідомих нам причин, не припиниться на Європію.

Ми відкрили ці бактерії, зафіксували їх у електронному мікроскопі, і тоді багато чого стало ясно. Стало ясно, чому святий Кролліціас перетворився на метал і чому його преосвященство теж так само трохи не віддав богові душу. Бактерії з Кролліціаса перейшли на його преосвященство.

Але лишалося ще багато загадкового. Чому ці бактерії були лише на моцях Кролліціаса? Чому все живе на Землі не стало їхньою жертвою?

І тут, панове, я здогадався. Так, так, я не буду фальшиво скромним. Це я здогадався зазирнути в оригінал відомого донесення пробста кассельського монастиря. Про це донесення, як ви пам'ятаєте, багато писали газети.

Бактерії були занесені на Землю метеоритом. Адже «камінь, що впав», про який говориться в донесенні — це,

звичайно, метеорит. Хтозна, з яких Галактик залетів до нас цей страшний камінь!

Ясно тільки одне — атомні бактерії не витримали земних умов. Вони швидко перейшли в спори, перетворивши в європій лише бідолаху Кролліціаса.

Ну, і перетворення його преосвященства пояснюється зовсім просто. Сильний потік нейтронів, яким я опромінював моці під час радіоактиваційного аналізу, пробудив життєдіяльність спор цих загадкових бактерій. І треба ж було благословити його преосвященству моці одразу після опромінювання!..

Моці святого Кролліціаса лежать тепер в Кассельському соборі. Їх показують раз на тиждень, у суботу. Тому на кінець тижня в Кассель з'їжджається багато люду — віруючих і туристів.

Після закінчення богослужіння віруючі плетуться на вокзал, а туристів везуть у ресторан «Європій», який стоїть на місці колишньої пиварні «Шумовиння над кухлем». У ресторані туристів зустрічає сяючий Отто Брунцлау й насамперед підводить гостей до столика, за яким сидить гер Шлезке. Отто Шлезке тепер служить у «Європії». Обов'язків у нього небагато, власне, два: по-перше, показувати себе гостям, а по-друге, пити пиво. З обома він справляється чудово.

ЛЮЛЬКА МІСТЕРА КРАЙФОРДА

Містер Крайфорд, професор Кеннетікутського університету і почесний член багатьох академій, кинувся на оторопілого Гавриловича, немов голодна мангуста, яку нарешті впустили у клітку до сонної змії. Професор вихопив з рота Гавриловича люльку і, поки той розгублено струшував з своєї бороди іскристий попіл, закричав, змішуючи в гніві три мови:

— Pipe, it's my pipe!

— Oh, diablo, es una pipa mia!

— Meine Pfeifel! Geben sie mir meine Pfeifel!

Не поспішайте осуджувати професора. А втім, навряд чи хтось зможе це зробити, якщо подивиться на все, що трапилось, його очима. Але давайте по порядку.

Містер Крайфорд, крім своєї рідної — англійської, — знав німецьку, французьку та іспанську мови. Розмовляв шведською, португальською, голландською, при нагоді міг підтримати бесіду, щоправда не жваву, з китайцем і не розгубився, коли б довелося опинитися в Токіо без словника.

Але російської мови професор не знав. Правда, років двадцять тому, коли з'явилися капітальні праці академіка Кравцова з палеонтології, він намагався вивчити і цю мову. Та з того часу професор пам'ятав лише два слова: «спасибя», «товарич». Хороше російське привітання «ісполати, добро пожаловать», він вивчив за обставин, про які йтиметься далі.

Ось чому, вирушаючи до Радянського Союзу, містер Крайфорд узяв з собою перекладача Глена Уеллера. Свою помилку професор зрозумів уже в літаку, де Уеллер, надудлившись віскі, чіплявся до пасажирів, шукаючи серед них родичів. Але остаточно професор оцінив свого супутника тільки в Києві. Мандрівники ступили на українську землю в 10.30. А вже опівдні Уеллер ввійшов у тісний контакт з горілкою з перцем. Від цього напою перекладач третю добу був п'яний як чіп.

Професорові Крайфорду довелося навмання тинятися містом. Проте одійти від готелю далі як на два квартали він не наважувався. Просити перекладача в дирекції «Інтуристу» не хотів.

У Радянський Союз містера Крайфорда привели справи, і, треба сказати, справи неабиякі. Професор був відомий не менш як чверті населення своєї країни. Але

мало хто знав його як видатного палеонтолога. Для всіх Крайфорд був власником унікальної колекції курильних люльок.

Збиранню люльок містер Крайфорд присвячував лише один місяць на рік. В останні одинадцять нічого не могло відірвати його від палеонтології. Та наукові праці професора друкувалися в журналі, весь тираж якого міг вміститися у черепі мамонта. А от про колекцію містера Крайфорда щомісяця писали не менше двох десятків журналів, які читала вся Америка.

Що й казати, журналістам було на чому заробити. Ось уже двадцять років професор вів азартну і вперту боротьбу з своїм основним конкурентом — мільйонером Ламмом. І хоч у Ламма було 2240 люльок, а в містера Крайфорда тільки 1990, жоден хлопчисько не сумнівався, за ким лишається першість. Адже мільйонер не мав і десятої частинки тих унікумів, якими славилася колекція Крайфорда! Прикрасою її була молоканська люлька. Важко сказати, що примусило якогось молоканина (а молокани, як відомо, не вживали тютюну—цього «пекельного зілля») взятися за різьблення люльки. Але тільки слов'янська наполегливість в поєднанні з незбагненим художнім смаком могли створити такий шедевр.

Проїжджаючи одного разу по західних штатах, містер Крайфорд через аварію автомобіля змушений був попросити притулку у хатині, що примостилася край дороги. Хатина належала молоканинові, батьки якого переселилися сюди з Росії ще за часів царату. Саме тут професор і побачив майбутню прикрасу своєї колекції. Господарі не тільки відмовилися взяти гроші, але щиро запрошували містера Крайфорда приїздити до них ще. При цьому вони повторювали слова, які професор мимоволі вивчив і сподівався вжити в Росії.

Молоканською люлькою професор дорожив ще й

тому, що вона була засобом постійного приниження вис-
кочки Ламма. Професор якось побився об заклад з міль-
йонером, що його майстри не зуміють за десятиденний
строк скопіювати тонке різьблення цього шедевра.

Заклад було обставлено з великою помпою. Передача
люльки відбувалася при яскравому світлі юпітерів та
безперервних спалахах фотоблітців, що злилися в су-
цільне сяйво.

А повертав Ламм люльку в напівтемному кабінеті
Крайфорда, здригаючись при думці, що його можуть ви-
стежити всюдишущі репортери. Схвильованим голосом
мільйонер вигукнув:

— Б'юся об заклад на тричі більшу суму, що цю кля-
ту люльку не скопіює сам Вельзевул!

Ідучи в Росію, професор сподівався знайти в цій краї-
ні ще кращі зразки. Люльку Крайфорд узяв з собою. Хоч
Ламм і ходив щонеділі до протестантської церкви, але
у відсутність професора міг організувати викрадення
люльки без особливих докорів совісті. А можливо, про-
фесор узяв з собою люльку зовсім не тому? Можли-
во, в цьому була якась частка марнославства, хтозна?
Адже люлька й справді була чудова!

Отак і ходив по Києву містер Крайфорд, пахаючи
своєю розкішною люлькою. Неробство починало пригні-
чувати. І не дивно, що містер Крайфорд зрадив, коли чер-
говий по готелю подзвонив до нього в номер і повідомив,
що два співробітники Академії наук просять професора
прийняти їх у дуже важливій справі.

Крайфорд швидко затягнув до сусідньої кімнати Уел-
лера, безцеремонно приглушив буйне хрипіння перекла-
дачка подушкою і став чекати на відвідувачів.

За кілька хвилин у двері постукали. Містер Крайфорд
підвівся і, прямуючи назустріч гостям, урочисто промо-
вив:

— Ісполати, добро пожаловать!

Гості здивовано презирнулися.

— Дякую...— відповів відвідувач, стримуючи посмішку. Потім відрекомендував себе і свою супутницю: — Кандидат наук Крищук. Асистентка Рилова.

— Ми просимо вибачення, професоре, що порушуємо ваш спокій, — почав Крищук. — Але справа в тому, що нашому інституту астрохімії терміново потрібна консультація палеонтолога. Так склалися обставини, що всі співробітники палеонтологічного інституту виїхали у далеку експедицію. І коли ми довідалися про ваш приїзд, то одразу вирішили звернутися до вас по допомогу. Повторюю, справа дуже термінова.

— Вперше чую, щоб до палеонтолога зверталися ніби до лікаря, — відповів професор. — Мабуть, сталося непорозуміння. Коли я не помиляюся, ви назвали ваш інститут астрохімічним. Ніколи не чув про таку науку, але твердо переконаний, що не маю ніякого відношення ні до хімії, ні до астрономії. Я, панове, палеонтолог!

— Саме тому ви й потрібні нам, — втрутилась у розмову Рилова.

— Якщо так... Я до ваших послуг, — промовив Крайфорд, знизуючи плечима. — Ні, ні, не дякуйте, це я повинен вам бути вдячний, що проведу кілька годин у товаристві такої чарівної співрозмовниці!

За двадцять хвилин вони підїжджали до будинку інституту. Машина зупинилась. Відчинилася хвіртка, до машини повагом попрямував охоронець Гаврилович.

— Терпець, терпець, — крестав він.

Угледівши в машині незнайомого, Гаврилович суворо спитав:

— Кого везете?

— Це наш гість, містер Крайфорд, — відповів Крищук.

— А, містер-твістер, пани-добродії, — невдоволено замурамотів Гаврилович, розчиняючи ворота.

— What's «містери-твістери»?—поцікавився професор.

— Це... це... — запнулася Рилова, — те саме, що й «сеньйор», «мсьє».

— А, товарич, — зметикував містер Крайфорд і, коли машина рушила, схвально підморгнув Гавриловичу, вигукнув. — Спасіба!

Якби професор кілька секунд тому не прочитав на фронтоні будинку «Інститут астрохімії», то, увійшовши разом із своїми супутниками до великого приміщення на другому поверсі, запрягся, що знаходиться у цеху якогось заводу.

В залі стояли звичайнісінькі верстати, навколо яких метушилися люди в комбінезонах. Від гуркоту моторів було шумно. Проте цей шум перекривали звуки, що линули з невидимого гучномовця.

— Дмитрику, — благав з репродуктора жіночий голос, — титану лишилося на п'ять хвилин. Де твоя совість?

— Дмитре Петровичу, — негайно підключився м'який баритон, — я просив би вас швидше рухатися, кінчається вуглець.

Та, мабуть, у цьому залі професорові нічого було робити, бо Кришук попросив його пройти далі. Відчинилися двері, і професор, нарешті, потрапив в затишний кабінет, з широким диваном, м'якими кріслами і примхливо вигнутими настільними лампами. Тут можна було розмовляти спокійно.

Але Кришук мовчки натиснув якусь кнопку, й одразу співробітниця — виявилось, що це була Рилова, вже переодягнена в інститутський комбінезон, — принесла невеличкий пакунок. Кришук вийняв з нього кілька фотографій і передав їх професорові. Містер Крайфорд зрозумів,

що це й є предмет його консультації і не вагаючись почав роздивлятися знімки. Та його витримки вистачило ненадовго.

— Хай йому біс! — вигукнув професор. — Де ви дістали такий чудовий екземпляр гомілкової кістки індрикотерія? А втім, заждіть... Чи індрикотерій це? Вони ж мали зовсім інший тип зчленування... А, з другого боку, загальний вигляд... — думав уголос професор. — Дивна річ! Панове, це безсумнівно новий вид! Яка кістка! Як збереглася!.. Стривайте, а розміри? — схаменувся він. Кришук вказав професорові на масштаб, поданий унизу знімка.

— Що? — скрикнув Крайфорд. — Два з половиною метри? Це маяччя, не кажіть мені нічого. Шістдесят сантиметрів, чуєте, шістдесят — і не більше! Адже при таких розмірах гомілкової сам індрикотерій чи схожа на нього тварина була б завбільшки тридцять метрів. Це неймовірно!..

— Але на індрикотерія це все-таки скидається? — з незрозумілою багатозначністю спитав Кришук.

— Не кажіть мені цього слова... «Індрико-терій!» — гнівно закричав професор. — Це нісенітниця... цього не може бути!..

— Тоді, — розвів руками Кришук, — ходімо далі.

Містер Крайфорд, сердито повторюючи — «індрикотерій, індрикотерій», надів запропонований йому халат і, забувши про ввічливість гостя, майже наказав, звертаючись до Кришука:

— Ну, покажіть ваше чудо!

Нове приміщення було таке ж велике, як перше, що його професор охрестив у думці «машинним залом». Тільки тут усе блищало. Білим було геть усе: стіни, стеля, підлога, чудернацькі механізми посеред зали, простираadlo, що вкривало якийсь предмет на білому столі.

Зліва біля стіни, перед екраном телевізора, стояв огрядний чоловік у майці і, витираючи спітнілий лоб, бубонів у мікрофон:

— От, удружив ти мені, Дмитрику, спасибі. У найцікавішому місці припинили дослід. І все через фосфор. Тобі скажуть спасибі всі. Я скажу, скаже і Кришук.

— Кому це він так старанно дякує? — поцікавився містер Крайфорд, почувши знайоме слово.

— Це так...— ухилився од відповіді Кришук, показуючи на стіл.— Прошу, професоре.

Рилова зняла простирадло, і професор побачив велику скляну посудину, де лежала саме та кістка, зображення якої він кілька хвилин тому роздивлявся на фотознімку. Розмір її, справді, був не менше двох з половиною метрів.

— Боже мій! — благоговійно промовив містер Крайфорд. Витягнувши, мов гусак, шию, він почав обережно підходити до експоната. За два кроки від нього професор обернувся і мало не простогнав: — Але ж це неможливо, панове!

Потім він стрибнув уперед і нахилився над столом. Коли через дві хвилини Крайфорд підвів голову, він був блідий, але дуже спокійний, та присутні добре розуміли, чого вартий професорові цей спокій.

— Панове, — тихо почав Крайфорд, — я вважаю, що ця містифікація не витримує критики навіть як жарг.

— Дозвольте, професоре... — спробував зупинити його Кришук.

— Так, навіть як жарг... Я б не поважав себе, коли б дозволив прийняти од вас вибачення. Покажіть, де тут вихід.

— Шановний професоре, я, на жаль, не маю часу вам пояснювати, але, повірте, це справжня кістка, найсправжнісінька...

— Справжня?! — зарепетував раптом Крайфорд. — І це м'ясо на кістці теж справжнє?! І залишки шкіри?.. І сліди крові? Вони теж справжні? Ви запевнятимете тепер, що це не муляж?

— Містер Крайфорд, — втрутилася Рилова, — ми ж не казали вам, що йдеться про викопну тварину.

— Мабуть, міледі хоче переконати мене, що це страхиття зловили на околицях Києва чи, може, виростили його тут, у вашому розкішному парку? — саркастично зауважив Крайфорд.

Але тут витримка зрадила його, і, голосно вигукнувши: — До дідька! — професор вибіг із зали, кинувся східцями вниз, обриваючи на ходу зав'язки халата.

Коли Кришук і його співробітники вискочили у двір, машина з професором уже зникла за воротами.

Дорогою професор лаявся усіма мовами, які він тільки знав.

Проте найгірше чекало його попереду. Виходячи біля готелю з машини, професор поліз у кишеню, і... рука його відчула пустоту. Містер Крайфорд кілька секунд стояв нерухомо, потім кинувся до машини. Люльки не було! Гордість, його красу унікальної колекції загублено!

Професор пригадав, що востаннє тримав люльку, розмовляючи з Кришуком, потім сунув у кишеню халата. А халат лишився в інституті. Містер Крайфорд хоч і не знав російської мови, але так виразно пояснював шоферові необхідність негайно повернутися до інституту, що той зрозумів.

Коли машина знову зупинилася біля воріт інституту, професор, важко дихаючи, підбіг до хвіртки і постукав—ні, затарабанив—у вікно. Хвіртку відчинив незворушний Гаврилович. Його обличчя сяяло, над головою клубочився димок, а в роті він тримав... люльку містера Крайфорда!

Ось тут і відбулася та сцена, з якої ми почали нашу

розповідь. Вихопивши люльку з рота спантеличеного сторожа, містер Крайфорд почав лаяти «невихованого» Гавриловича, який осмілився скористатися чужою річчю.

Зопалу професор не помітив, як на його голос вибігли співробітники інституту. Вони здивовано слухали гнівні тиради містера Крайфорда, не розуміючи, що могло його посварити з лагідним і ввічливим стариком. Коли обурення Крайфорда досягло кульмінаційної точки, один з співробітників підійшов до професора і поцікавився, у чому справа. Містер Крайфорд різко обернувся і... О боже!

В роті у цього чоловіка стирчала люлька, яку Крайфорд кілька хвилин тому відвоював у Гавриловича і тепер гарячково стискував у руці. Ось трохи перекошений мундштук, а ось і подряпина.

Професор безпорадно озирнувся, ніби питаючи у присутніх, що ж це робиться? В цю мить він майже з радістю помітив Крищука, який поспішав до місця події. Кришук біг, важко дихаючи, і навіть витяг з рота свою люльку. Коли він підійшов ближче, містер Крайфорд побачив, так, так, таку ж саму люльку — з кривим мундштуком і подряпиною, з тонкою різьбою молоканського умільця.

Професор тихо зойкнув і сів на землю. Кришук помітив, як безпорадно він переводив погляд з однієї люльки на іншу, і зрозумів усе. Він допоміг містерові Крайфорду підвестись і обережно посадив його в автомобіль.

— Вибачте, професоре, але ви забули люльку, а вона така чудова, що я не міг стриматися від спокуси і зробив кілька таких зразків для себе і своїх колег. Що ж до вашої люльки, то ось вона. — З цими словами Кришук витяг з кишені ще одну люльку і передав її містерові Крайфорду.

Цього разу професора приводили до пам'яті трохи довше, ніж вперше. Він промовив, заспокоївшись:

— Ради бога, скажіть мені, як вам пощастило за якийсь сорок хвилин відтворити з такою дивовижною точністю, ще й у кількох екземплярах, мою люльку? І ради всього святого, скажіть, яка з чотирьох люльок моя — тепер я й сам не доберу.

— Сорок хвилин? — перепитав Кришук. — Ну, це було б забагато для такого елементарного об'єкта. Сім секунд, усього сім секунд, професоре. Що ж до того, яка з цих люльок ваша, то вам цього тепер ніхто не скаже. Проте, професоре, ви так і не закінчили своєї консультації. Ми не дістали відповіді на питання, що цікавить нас.

— Я до ваших послуг, — прошепотів містер Крайфорд і подивився на співрозмовника поглядом, у якому неважко було прочитати: «Скажіть мені, як усе це пояснити?..»

Прямуючи до будинку інституту, містер Крайфорд обережно тримав усі чотири екземпляри молоканської люльки, міркуючи, яка була б сенсація в його країні, якби він привіз додому всі екземпляри цієї унікальної речі. Ці думки заспокоїли його настільки, що до нього знову повернулася здатність вслухуватись у слова співрозмовника.

— Ви так швидко покинули нас, — казав Кришук, — що ми навіть не змогли пояснити, над чим працює наш інститут і в якому напрямі провадяться експерименти. Я не підозрював, що це може викликати такий подив. Адже це звичайне хімічне моделювання.

— Я не зрозумів би, що це означає, навіть у спокійнішу хвилину, — меланхолійно зауважив містер Крайфорд. — Проте дорого дав би, щоб дізнатися, що то за штука — «хімічне моделювання».

— Саме про це я й хочу вести розмову. Але, може, професоре, нам краще ввійти у будинок?

— Гарзд.

— Суть хімічного моделювання, — ще по дорозі почав пояснювати Кришук, — нескладна. Ми сконструювали установку, яка дає змогу автоматично провадити рентгеноструктурний аналіз будь-якого предмета, незалежно від його розмірів, форми, хімічного складу. Ви, звичайно, знаєте основи рентгеноструктурного аналізу, містер Крайфорд?

— Мабуть, знаю, — непевно відповів професор. — Адже мене кілька разів просвічували рентгенівським промінням.

— Ну, то зовсім інша справа. Рентгеноструктурний аналіз дає змогу визначити просторове взаємне розташування атомів у молекулі, в кристалі.

— Можливо, — погодився містер Крайфорд. — Але наша наука далека від фізики й хімії, тому більшу частину ваших пояснень мені доведеться приймати на віру. Але тепер я беззастережно вірю вам, — поспішно додав він.

— Установку ми з'єднали з лічильно-розв'язувальною машиною останнього випуску. Комбінація цих двох установок дала нам прилад, який допомагає одержати повну просторову картину будь-якого предмета. Цей прилад за кілька десятків секунд, а в найскладніших випадках за кілька хвилин дає вичерпну відповідь на те, які атоми входять до складу певного предмета, скільки їх, до яких елементів вони належать, у якій послідовності з'єднані один з одним.

— Абсолютно зрозуміло! — захоплено вигукнув містер Крайфорд. — Але як ви відтворюєте ці предмети?

— На установці, ідею якої запропонувала наша лабораторія. Товаришка Рилова розробила конструкцію синтезатора — прилада, який за даними рентгеноструктурного аналізу «синтезує» досліджуваний предмет у будь-якій кількості зразків. Рентгеноструктурна установка надси-

лає «команди» синтезатору, а той слухняно виконує їх: відбирає відповідну кількість необхідних хімічних елементів і здійснює їх хімічну взаємодію. Нам лишається тільки поставляти у синтезатор хімічно чисті елементи.

— Дозвольте,— почав було професор.— Адже це...— та, глянувши на люльки, які він усе ще міцно тримав у руці, замовк.

— Так от, — вів далі Крищук, — цей прилад допомагає нам у астрохімічних дослідженнях, які проводять ся у нас в інституті.

— Оу, — зрадів професор, — я все зрозумів: ви збираєтеся закидати ці прилади на Місяць і досліджувати його за їхньою допомогою!

— Що ви, містер Крайфорд, — здивувалась Рилова, — це ми зробили ще три роки тому. Тепер ми вже закінчуємо складання геологічної карти місячної поверхні.

— Бачите, — зніяковів Крайфорд, — заняття палеонтологією не дозволяють мені... До того ж наші газети про це не писали. Але стривайте! — раптом вигукнув він. — Звідки все-таки цей індрикотерій?

— З Венери.

— ??

— Хіба ви не читали в газетах? — здивувався й собі Крищук. — Два дні тому наші вчені вдало посадили на поверхню Венери четверту автоматичну станцію.

— Розумієте, мій перекладач трохи захворів, і тому...

— На автоматичній станції серед інших приладів є й рентгеноструктурна установка нашого інституту, а синтезатор знаходиться тут.

— Колосально! — як завжди несподівано реагував містер Крайфорд. — Отже, індрикотерій з Венери? І нещодавно він був живий?

— Ви все-таки вважаєте, що це індрикотерій? — спитав Кришук.

— А ви можете думати інакше? — обурився містер Крайфорд. — Чому? — кричав він. — Чому ви припинили дослід?.. Де решта кістяка?

— Так... — задумливо промовив Кришук. — Мабуть, автоматична станція при посадці вбила цього індрикотерія. А щодо решти кістяка, то ми, професоре, змушені були припинити дослід: у нас кінчився титан. Але п'ять хвилин тому синтезатор включено знову. Цього разу по-пробуємо відтворити дані іншого аналізатора, який скинули кілометрів за десять від першого.

— Варвари, — майже з ненавистю сказав містер Крайфорд. — Як ви могли кинути такий об'єкт?

— Річ у тім, що перший аналізатор перестав посилати сигнали. Можливо, допитливі представники фауни Венери, прийшовши знищити останки свого собрата, закусили нашу установку.

Останню фразу Кришук вимовив уже тоді, коли вони ввійшли до машинного залу. Усе тут було, як і раніше. Між «верстатами» ходили люди в комбінезонах, кричав гучномовець:

— Дмитре, ну хто ж гадав, що потрібно буде стільки танталу?! Давай тантал, — більше і, головне, швидше!

— Хто цей Дмитро, про якого я стільки чув і якого так і не побачив? — поцікавився професор.

— Дмитро Петрович постачає нам чисті хімічні елементи для вхідного блоку синтезатора, — пояснив Кришук і додав занепокоєно: — Навіщо потрібен тантал, ще й у великій кількості?..

Кришук, Рилова і містер Крайфорд увійшли до залу синтезатора. Стіл з кісткою «індрикотерія» трохи відсутнули. У центрі, обплутаний численними проводами, виставив якийсь предмет. Усе виразніше вимальовувалася

форма диска, схожого на ті, що їх метають спортсмени, тільки значно більшого розміру.

— Автоматична станція, рухаючись по поверхні Венери, наштовхнулася на дуже велике скупчення танталу. Ми наказали відтворити цю ділянку. І от бачите... Цей диск складається майже з чистого танталу, — пошепки пояснив Крищук містерові Крайфорду.

За двадцять хвилин на пульті керування замиготіли різноколірні лампочки.

— Змінився режим роботи, — прокоментував Крищук. — Аналізатор перейшов на інший предмет.

Співробітник, що сидів біля пульта, почав повільно вимовляти:

— Кальцій, кремній, кисень, залізо, ще кремній, більше... Магній, вуглецю — небагато...

— Це вже ґрунт, на якому лежить диск, — сказав Крищук. — Мабуть, можна вимикати.

Тихе дзижчання припинилося. Лампочки на пульті керування погасли, перестав світитися екран телевізора. Крищук підійшов до диска, що лежав на робочому столі, уважно придивився і покликав своїх супутників.

Перший до столу, на правах гостя, підійшов містер Крайфорд. Всередині диска в чітко накресленому трикутнику був намальований олень. Власне кажучи, це був не олень, а щось дуже на нього схоже... Тварина витягла ноги у напруженому стрибку, пориваючись до чогось, що було вже за межами трикутника, за межами тьмяно виблискуючого танталового диска.

В залі запала тиша. Яким він був — той, хто намалював цю картину? Що чекає нас за густим шаром хмар, що вкривають Венеру?

Містер Крайфорд підійшов до Крищука, взяв його за руку, міцно потиснув і сказав:

— Спасіба, товаричі!

ШУКАЙТЕ ЙОАХІМА КУНЦА...

Берт Кінні, матрос у відставці:

—Прошу пробачення, сер... Ось уже другу годину я сиджу і думаю. Тобто я не тільки думаю, але, як ви, мабуть, помітили, ще й п'ю. Не бачили? Ну, все одно... Так ось, уже другу годину я сиджу, п'ю і думаю: чого це вам, сер, треба було забратися в таку діру, як «Плутон»? Адже ви чудово могли б повеселитися в «Глорія-паласі» або в «Ідилія-парку». Але тут, в порту?

Так, чоґо такому інтелті... ін-те-лі-гент-ному панові, це ви, сер, треба було бруднити свій сірий костюм у цьому льоґху? Тсс... Я нічим не цікавлюся. Треба, то треба. Хоча й не дуже важко догадатися, що тут, так, так, ось тут, у сера, схований жетон поліції.

Ні, ні, я не хотів образити вас! Але поміркуюте... А втім, тс-с-с... Усе ясно! Ви, сер, — з податкового управління. Хочете притиснути бідолаху Хаббла? Я бачу по очах, що ви хороша людина, і тому не зробіте цього. Наш Хаббл — добрий хлопець! У кого я міг би ще пити в кредит? Причому завжди. Врахуйте, сер, завжди і на будь-яку суму. Так, сер, на будь-яку, навіть на п'ятнадцять шилінґів.

Що? Ви — письменник? Уперше в житті розмовляю з письменником. Ну, тоді спостерігайте і записуйте. Тільки, що ви можете тут побачити? Якщо хочете дізнатися про щось путне, послухайте, що розповім вам я.

О, мені є що розповісти! Ось хоча б історію про слона. Запишіть її, сер, запишіть. Ця історія прославить вас, якщо ви ще не знаменитий. Так, так! І, можливо, ви приділите з цієї слави мені кілька фунтів. Ні, не слави, звісно, а папірців.

Так ось, було це в 1938 році. Ви можете подумати, що я вигадую, але того самого дня, з якого я почну свою, а тепер уже й вашу, сер, історію, я сидів у цьому ж «Плутоні». Так, у цьому і навіть, такому ж брудному, як і тепер. Лише джин був, мабуть, трохи міцніший, та за прилавком сидів не Боб, а його татусь Оскар Хаббл. Душевна була людина! Правда, в кредит — ні, ні!

Того дня прийшов до мене Брук і сказав, що в конторі набирають матросів. Він був вірний друг, малюк Брук, і повідомив мені про це першому.

Я тоді ходив майже півроку без роботи, але краще б малюк Брук не знайшов мене! Адже після того рейсу

мене вже не брали нікуди. Так, сер, ось уже двадцять два роки я, Берт Кінні, не виходжу в море.

І не тільки я. Всіх матросів з «Праксителя», торговельного судна, на яке я найнявся, нікуди не беруть. Такий вирок суду.

Це було добре судно, сер! П'ятнадцять вузлів для нього все одно, що для мене викурити вашу сигару! Спасибі, сер, давно не курих таких!

Про рейс туди, в Бомбей, я не розповідаю. Рейс як рейс. Та коли поверталися...

Ми везли звірів Гагенбеку. Це була звичайна партія. Два тигри, один слон, десять мавпочок і ще якийсь смердючий, пробачте, сер, дріб'язок. Все сталося перед самісіньким кінцем рейсу. Щойно відійшли від Ліссабона і через чотири дні мали пришвартуватися в Гамбурзі.

Чудово пам'ятаю, це сталося вночі. Не скажу точно, де я тоді був — на палубі чи в кубрику, але раптом на кормі пролунав розпачливий крик. Репетував той, що супроводив звірів, доглядав їх. Він не входив до складу команди, а працював від Гагенбека. Стривайте, як же його звали? Здається... Розенталлер. А втім, це не має значення.

Всі вільні від вахти матроси кинулися на корму. Прибігли ми туди і бачимо... Тобто нічого не бачимо, сер. Ні-чо-го! Ще півгодини тому на кормі стояв слон. А тепер його мов язиком злизали. Валялася попона, ланцюг з кільцем, яким він був прикутий. Одним словом, все було на місці, крім слона.

Сер, ну що ви кажете! Як міг слон стрибнути за борт? Це ж не тигр! Та й тигри не дуже люблять плавати у морі. Ні, і говорити про це нічого. Адже ланцюг був цілий. Та й огорожа лишалася непошкодженою.

Розенталлер зовсім збожеволів. Він бігав по судну, заглядав у кожную щілину, хоча корма була єдиним міс-

цем, де вмістили слона, та й то з великими труднощами. Розенталлер кричав, що Гагенбек стягне за слона сповна, а він, бідний службовець, не має й десятої частини того, що коштує індійський слон. Ще б пак! Якби в нього були гроші, хіба він возився б з цими тварюками.

Трохи заспокоївшись, Розенталлер почав писати на материк телеграму, але капітан заборонив її передавати. Він сказав, що радіо можуть перехопити, і на всіх широтах радисти повмирають од сміху.

Через день ми прибули в Портсмут. Капітан дав розпорядження стати на рейді. До нас, звісно, відразу примчав на катері лоцман. Він нічого не розумів: адже капітан Біллітер знав хід у порт краще, ніж парафіальний священник біблію.

Вип'ємо, сер! Згадка про біблію завжди викликає в мене бажання залити цей спогад пивом.

Так ось, капітан Біллітер навіть не спустив лоцману трап. Він тільки крикнув, щоб той викликав поліцейський катер.

Приїхавши, поліцейські зазирали в кожний куток, принохувалися буквально до всього, сер: вони думали, що ми п'яні. Але слон значився в судових документах, і поліцейські зрозуміли, що ми не обдурюємо.

Тоді поліцейські посерйознішали. А начальник сказав капітану:

— Сподіваюся, вам не треба довго пригадувати, в якому порту ви продали слона. — І, звертаючись до Розенталлера, заявив: — А ви—найголовніший тут! Я бачу!

Сердешний Розенталлер заплакав.

Всіх нас, сер, усю команду, зняли з «Праксителя» і відвезли в поліцію. Тримали там два дні. Але доказів не було, і нас відпустили. Правда, відтоді вже нікого не брали в море. Навіть капітана Біллітера.

Капітану приписали якусь політику. Ніби він ховав

на судні комуніста. От чого не було, того не було, сер! Правда, в каюті у капітана жив якийсь німець. Звали його Йоахім. Він часто спускався до нас у кубрик. Але жодного разу навіть не заїкався про політику. Хоча говорити він був мастак. Найбільше розповідав про зорі і планети. Хороший був німець!

Що ж я думаю про слона?.. А мені нічого думати, сер, я знаю, як він зник. І скажу вам про це. Та ви, сер, розумна людина і не будете сміятися над Бертом Кінні. Тут не обійшлося без нечистої сили, тільки не знаю якої. Про це не запитують. Якби ви, сер, проплавали стільки, скільки я, то не задавали б таких питань.

Ні, сер, не треба сміятися. Ось і Хаббл теж сміється, коли я кажу йому про це, але нічого іншого від нього не можна й чекати! Боб ніколи не виходив у море. А духи не приходять до пивних стоїлок. І якщо вже вони облюбують якесь судно, то радості не жди.

Добре, що вони обмежилися тільки слоном. А могли вхопити кого-небудь із нас. Адже зник під час шторму малюк Брук, а у мене в житті не було друга, ближчого за нього. Написали, що його змила хвиля. Це Брука?! Малюка Брука, який міг танцювати жигу, добру стару жигу — у найсильнішу бовтанку?

Ну як, сподобалася історія? Ви надрукуйте її в газетах. І розпишіть, як умієте, а ви вмієте, я це бачу! Потім прийдете сюди і дасте мені те, що, на ваш погляд, я заробив.

Так, сер, чудова у вас сигара. Давно не палив такої, дуже давно. Так само давно, як не виходив у море. І взагалі мені не весело, ох як не весело...

**Бенджамен Глезбрук — лейтенант
портової поліції:**

— Н-н-нда... Так. Так... Зрозуміло... Все зрозуміло. Не тягніть, а то ми і до різдва не доберемось до суті. І-е-е-ех! Пробачте, сер не спав майже всю ніч. Перевіряли одне суденце. Якихось поганеньких триста тонн, а роботи до біса.

Отже, слухаю вас, містер... містер... ага, Хьюсон. Дозвольте, Хьюсон... Хьюсон... Скажіть, це не вас позаторік арештували за контрабанду жіночою білизною? Не вас! А може, це був ваш брат? Нема брата? Тоді пробачте. Ну, слухаю вас, містер... Біссен. Ах, пробачте, містер Хьюсон!

Як? Біллітер? Ну так би одразу й казали! Мій дуже добрий знайомий! Я брав його торік. І про це навіть писали докладно в газетах. Що? В 1938-му? А ви не плутаєте, містер... Хьюсон, звичайно? Гм, тоді це інший Біллітер. Доведеться ворушити справи...

Хелл! Ніколи, поганець, не обізветься... Хелл! Ні, я коли-небудь викину цього старого п'янюгу. Хелл!!! Ну, нарешті. Стань прямо. Пряміше! Ще пряміше, ідіот! Дивуюся, чому в мене немає ще розм'якшення мозку через цього йолопа.

Слухай, якщо через п'ять хвилин тут не буде справа, як ви сказали, сер, ага, Біллітера, то завтра в поліції її величності на одного кретина буде менше! І не здумай замість Біллітера приволокти сюди справу про перевантаження судна або довідку про тоннаж.

Ось з такими людьми доводиться працювати, містер Коссен, тобто Хьюсон, пробачте. Але що ж могло вас зацікавити в цій справі? Факти? Які факти, містер Хінсен? Ні, не треба мені цього говорити! Я все-таки служу в поліції! Не переконуйте мене, дістати дозвіл у самого пол-

ковника лише для того, щоб задовольнити свою цікавість! Ну, не хочете говорити — не треба.

Нарешті прийшов! Полюбуйтеся на цього молодика, містер Хірсон. Чого хорошого від нього можна чекати? Не сумнівайтесь, у цій папці замість справи вашого капітана підшивка бортових розписок, які втратили силу. Гм... Дивно, не наплутав. Справді, є така справа «Капітан Біллітер». Тримайте цю папку, містер Хольсон. До речі, чому це у вас норвезьке прізвище? Ах, пробачте, не спав ніч... містер Хьюсон. Тільки спочатку вибийте з неї пилюку. Хороша папка, містер Карл... тобто Кін... ну, словом, хороша папка, сер! Три унції пилюки і два убогі папірці. Ха-ха!

Ні, ні, не намагайтеся прочитати. Що ви! Це не шифр. Просто звичайна поліцейська стенографія. Так, у ті роки магнітофонів не було, і кожен слідчий писав скорописом. Але, якщо хочете, я до ваших послуг. До п'ятої години, а там прийде зміна і треба йти спати.

Що ж вас цікавить? Усе? Ну, все — це навряд чи цікаво. Звичайні протоколи допитів. Можете переконались. Ось, наприклад, «Я, Кліффорд Біллітер, капітан торговельного судна «Пракситель», який належить фірмі «Хогг і Бремлі», під присягою підтверджую, що слон, навантажений на корабель у Бомбеї для фірми «Гагенбек і сини» в Гамбурзі, зник при таємничих обставинах у Біскайській затоці 11 вересня 1938 року».

Що за нісенітниця? До чого тут слон? І що за таємничі обставини? Це вже цікаво. Що ж, почитаємо далі. «Слон зник сам по собі через чотири години після виходу з порту». Чуєте? «Сам по собі!» Містер Хьюсон, це ж звичайнісінький шахрай. Слона продали, не інакше! Але цікаво, як це їм пощастило? Слон — не віскі, його з поли в полу не передаси: свідки завжди знайдуться! Невже у відкритому морі? Передали на яке-небудь судно!

Це точно! У морі... Знаєте, містер Хьюсон, я б на це не пішов, навіть якби мені давали п'ятдесят тисяч фунтів. Хоча... п'ятдесят... Але хто ж дасть п'ятдесят тисяч за якусь худобину!

Зараз ми про все дізнаємося. Так... Ага, цей капітан клянеться, що на борту нікого з сторонніх не було. А стенографіст відмічає, що Біллітера перебив якийсь Розенталлер і запрягся, що на борту був хтось сторонній. Він жив у каюті капітана і цілими днями тинявся по судну, нічого не роблячи. Звали його Йоахім.

Ну от і все. Ватажка зграї знайдено. Шкода, що мене не було тут у 1938 році та й не могло бути. Адже мені тоді не минуло ще й десяти років, ха-ха. Але ж чуття у мене, чуття!

Послухайте, послухайте, тут є ще й протокол допиту цього суб'єкта. Так, так... «Йоахім Кунц, німецький підданий. Паспорт загубив. Іде в Англію, хімік...» Бачили негідника? Не міг придумати щось правдоподібніше! Це ж згряя, згряя, містер Хірсен!

Що ж далі? Далі наш капітан починає викручуватися і бреше, що він узяв цього Кунца на судно пасажиром. Вдає з себе дитину, ніби він не знає, що пасажирів на торговельне судно можна брати тільки з дозволу фірми.

Що ж тут є ще? Підписки, взяті з кожного члена екіпажу. Знаєте, містер Хіссен, це була непогано організована згряя! Не признався жоден! Жоден! Усі твердять, що слон пропав сам по собі! Признатися, такого в моїй практиці не було.

Цікаво, що з ними зробили? От досада! Більше нема жодного аркуша. Пропали... Знаєте, містер Кіссен, не можна зберігати справи мало не минулого століття. Що-небудь могло загубитися. Та й під час війни було не до архіву.

Жаль, дуже жаль, мені самому хотілося дізнатись, як розраховалися з цією зграєю. Шкода, що не можу нічим більше допомогти вам, містер Карлсен. Ні, дивіться, тут є ще якийсь папірець. Але це вже не стенографія. Лист якогось Акселя Скунса до капітана Хачленда. Напевно, цей Хачленд вів справу. Просить прийняти його у справі Йоахіма Кунца, про яку він дізнався з газет. Чи є дата? Чекайте. Зараз подивлюсь. 15 січня 1939 року. Ах, шкода, що пропали всі папери!

Хелл! Хелл! Слухай, забери папку і проведи містера... Хьюсона. Саме так, здається? Пробачте, що не роблю цього сам. Втомився, містер... е... втомився. Не спав уночі. І-е-е-х!

**Кліффорд Біллітер, колишній капітан, тепер служитель
коледжу в Ланкашірі:**

— Чому я, власне, повинен вам вірити, містер Хьюсон? Ваші книжки? Буду одвертим, я їх не читав. Бібліотека нашого коледжу поки що не абонує двірників, а на купівлю книг — ви розумієте... Якщо говорити відверто, у мене немає впевненості, що ви не підслані Скотленд-Ярдом. А втім, навіщо я їм? Гадаю, про цю історію давно забули. Що ж, поспробую повірити вам, містер Хьюсон. Тим більше, що мені нічого втрачати.

А ви знаєте, що суд мене виправдав? І все-таки відтоді я не виходив у море. Хіба тільки на катері для прогулянок. Чому? Є така штука, як асоціація капітанів. А Йоахім був комуністом. І ця асоціація виявила мені недовір'я. Відтоді я поміняв безліч професій. Поки не опинився тут. Ні, чому ж, тут не гірше, ніж в інших місцях. Навіть спокійніше. А роки летять. Скоро й старість.

Гаразд, говоритимемо про справу. Згадаймо Йоахіма.

З вами коли-небудь траплялося так, щоб ви познайомилися з людиною і вже через десять хвилин вірили їй більше, ніж самому собі? Зі мною такого не бувало. Не бувало доти, доки я не зустрівся з Йоахімом Кунцом. Вас цікавлять подробиці? О, їх не важко пригадати!

Було це влітку 1938 року. Ми стояли в Бомбеї. Мені треба було добрати двох матросів. Я попрямував у контору порту. По дорозі мене зупинив якийсь німець. Що це був саме німець — сумніватися не доводилося. Вимова його виказувала, а я в таких речах розбираюся.

Німець звернувся до мене з проханням: він, мовляв, чув, ніби на «Праксителі» потрібні матроси.

— Чому ж ви звертаєтесь до мене, а не в контору? — спитав я його.

— У мене немає ніяких документів, — відповів Йоахім понуро.

Я не можу тепер пояснити, що примусило мене розмовляти з цим німцем. Адже й так було ясно, що без документів зарахувати його матросом я не зможу. Але в ньому відчувалося щось таке, що не дозволяло мені пройти мимо.

Переді мною стояв страшенно худий чоловік. Одразу було видно, що цій людині живеться не солодко. Що там не солодко! Просто жахливо. Коротше кажучи, через годину Йоахім уже сидів у моїй каюті на «Праксителі». Тут він жив до самого Портсмута, коли нас усіх арештували.

Команді оголосили, що на борту є пасажир. Так його і прозвали — «пасажир», справжнє його ім'я багато хто визнає лише на суді. Адже на суді була вся команда. Бідолахи, жоден з них уже більше не виходив у море.

Через тиждень Йоахім став на «Праксителі» своєю людиною. Він не загравав з матросами. Просто щовечо-

ра приходив у кубрик і бесідував з ними. Про що? Не можу сказати вам точно. Знаю тільки, що хлопці давали багато, щоб звільнитись од вечірньої вахти.

О, Йоахім був веселою людиною! Він знав багато пісень. Правда, це були переважно студентські пісні. Майже вся команда вивчила їх. Уявіть собі: пливе по Червоному морю торговельне судно і на ньому матроси в подертих робах горляють: «Здоров будь, світило науки — декан!».

Правда, ніхто не знав, що Йоахім у сні звертається до когось по-німецьки і плаче.

Вдень він завжди щось писав. Я ніколи не запитував його, що він робить. Лише одного разу, вночі, коли нам не спалося, Йоахім розбалакався. Він вийняв невеличку склянку з якимсь білим порошком.

— Кліфф, — сказав він, — у цьому все моє життя. Через два тижні я приїду в Німеччину. І будь я проклятий, якщо в Адольфа лишиться хоча б один танк...

Я спершу подумав, що Йоахім божеволіє. Але потім, містер Хьюсон, сталося таке, таке, що, боюся, ви подумаете те ж саме про мене.

Зрозумійте, мені нема ніякого сенсу брехати. Та й треба, нарешті, комусь розповісти правду.

Та пам'ятна розмова відбулася на кормі. Поряд стояв укритий попоною слон. Так, я забув вам сказати, що ми везли партію звірів для зоопарку Гагенбека... Коли Йоахім заговорив про танки, він відкрив склянку. Але тут налетів вітер, і цей порошок віднесло на слона.

Йоахім зблід так, що я це помітив навіть у темряві, схопив мене за руку і прошепотів:

— Кліфф, хай йому чорт, здається, порошок попав на слона!

Він, правда, сказав не «порошок», а якесь інше слово, але я вже не пригадую яке.

— Ну і що ж, — засміявся я, — післязавтра все одно слона помиють у Портсмуті.

Та Йоахім стиснув мою руку і потягнув у каюту. Там він сказав мені таке, що я вирішив покликати суднового лікаря.

— Кліфф, — ледь чутно промовив він, — через півгодини слон зникне!

— Ну добре, — намагався я заспокоїти його, — зникне то зникне.

— Я не жартую! — майже закричав Йоахім. — Тепер слона вже не врятувати!

Деякий час я ще сумнівався. Просто не розумів його, містер Хьюсон. Та через півгодини, а може, через годину на кормі почувся крик. Репетував той тип, який супроводжував звірів. Я кинувся на корму. Слона не було.

Кунц не міг знайти собі місця. Він розумів, що мене чекають неприємності. Але якби він знав, що мої неприємності — ніщо порівняно з тими, які судилися йому!

Я вирішив розіграти незрозумілу пропажу слона — що мені ще лишалося робити? Тим більше, що вся команда була переконана: тут не обійшлося без нечистої сили. Ось чому, коли ми прийшли в перший англійський порт, — не хотілося мати справу з французькими властями — я зразу викликав поліцію.

Справа обернулася серйозніше, ніж я сподівався. Команду арештували. Та через три-чотири дні відпустили всіх, крім Кунца. У нього не було документів, і, до того ж, не можна було приховати, що він німець.

Нав'язати нам слона не змогли ніяк — трапилася надто вже незвичайна справа. Але ніхто з команди більше уже не плавав. Всіх внесли в «поминальні списки» — ви, звичайно, знаєте, що це таке.

Профспілки, кажете? О, містер Хьюсон, ви наївна

людина! Адже саме профспілки і складають ті списки. Чи ви можете назвати мені хоча б один випадок, коли профспілки справді заступилися за маленьку людину?

Кунца судили за порушення паспортного режиму. Мабуть, усе б і закінчилося тільки цим, бо Йоахім на суді просив надати йому політичний притулок, та справа проникла в газети. І одразу надійшла заява німецького посольства. Йоахіма обвинувачували в якомусь карному злочині.

Я знав Кунца недовго — якихось двадцять днів. Але, повірте, не треба великого строку, щоб переконатися, — така людина нездатна на злочин.

Оце й усе, що я знаю про Кунца. Ні, поліція ним більше не цікавилася. Приходив, правда, один через кілька місяців. Як він мене розшукав, не знаю. Казав, що знав Кунца ще з студентських років. Прізвище? Прізвище... здається, Тікль! А можливо, він був з поліції? Хто їх розбере?

Тепер, містер Хьюсон, дозвольте спитати вас: навіщо ви зайнялися цією справою? Письменник? Але вам все одно не вдасться опублікувати історію Йоахіма Кунца. Чому? Тому, що в нас комуністів не люблять, бояться їх навіть більше, ніж двадцять років тому. Так, він був комуністом, і це єдина подробиця, яку я знаю точно.

Прощайте, містер Хьюсон. Хочу думати, що ви чесна людина, і з того, що я вам розповів, не зробите нічого поганого.

Аксель Скунс — «негоціант»:

— О, ще один судовий виконавець! Описуйте, описуйте все! І цей костюм, що на мені, — він у мене один. І оцю кімнату — вона у мене теж одна! І, хай йому біс, дружини. Хоча ні, дружини ви в мене не опишете. Дружини в

мене немає. Покинула! Покинула вчетверте, і цього разу, можете мені повірити, остаточно! Ро-зо-рився. Все!

Оце так новина! За останній час у мене, крім судових виконавців, нікого не було. Містер Хьюсон? Нерадій! Так, так, нерадій! Зараз не до світських умовностей, хай йому біс. А чого радіти! Ви мені принесли звістку про несподівану спадщину? Чи, може, всі мої кредитори змилювались, і у вашій кишені листи, де вони повідомляють про необмежене фінансування? А якщо ні, то забирайтеся під три чорти, містер Хьюсон! Тепер у мене лише одне заняття. Яке? Бо-го-хуль-ствую!

Ні, мені не соромно. Хай соромиться цей старий лицедій — бог (ви бачите, як я богохульствую!). Ну, що ж, сідайте. Так, так, на ліжко. Стільців у мене вже давно немає.

Кого? Кого? Йоахіма Кунца? Так, так... Знаю я вашого Кунца! І мені приховувати нічого! Можете писати про мене в усі газети! Мені на все наплювати. Чи ви думаєте, що Аксель Скунс почне викручуватись і буде щось приховувати? Хе-хе! Ви мене не знаєте, юначе. А ваш Йоахім завжди удавав з себе Ісуса! Йому я теж не вірю, як не вірю і цьому біблейському красунчику. Взагалі не вірю нікому!

Я все знаю наперед. Ви зараз почнете говорити мені, що я зробив нечесно. Виголошуватимете всякі слова на зразок «товаришування», «рука допомоги», «чесність». А я таких слів не знаю: я не-го-ці-ант.

«Рука допомоги!» Хе-хе! А хто подав мені цю «руку», коли я опинився в Індії на міліні? І на якій міліні! Послухайте, юначе!

У 1938 році я повіз в Індію партію верстатів. Ах, друже, тоді я був на 25 років молодший і в мене все було попереду. Хоча, якби я знав, що чекає мене попереду, то напевно, поступив би в поліцію! І не інакше.

Я вклав у верстати все, що в мене було, і багато з того, чого не було. Але це вже професійні секрети, мій друже.

Коли я розпакував ящики, то мало не збожеволів. Звідти потекла буре рідина; верстати перетворилися в іржавий мотлох! Ось що зробив зі мною цей старий нероба, мій боже єдиний! І це не востанне!

Звичайно, до деякої міри я був сам винен. Треба ж перевіряти, чи змазані верстати, чи ні. Але я розбирався в цьому погано, дуже погано. Мені нікуди було подітися. І я лишився в чужій країні, в чужому місті. Ні близьких, ні знайомих. Та що знайомих! У мене не було ані півпенні! Я продав навіть біблію. А втім, цей предмет потрібен щонайменше...

Спочатку куди тільки я не посилав листи! А потім у мене не стало на що купувати конверти. Та й хто допоможе чесному неогоціантові, що вирушив в Індію на свій ризик? Хе-хе.

А як я голодував! Боже милий, якого я зараз не хочу згадувати, як я голодував! Отоді зустрівся мені цей німець. Ми познайомилися з ним у порту. Я там весь час крутився, маючи на увазі... А втім, це не так важливо.

Йоахім... Що ж робив у порту Йоахім? Не пам'ятаю. І як він попав в Індію? Теж не знаю. Не питав. Та ясно, не з своєї волі; вже надто хотів він повернутися в Європу.

Ми з Кунцом одразу подружили. Що в нього було на душі, цим я теж не цікавився. А ось гроші в нього, хоч зрідка, водились. І можете не морщитись, юначе. Тут не біржа: могу дозволити собі говорити відверто.

Але двом нам жилося ненабагато краще, ніж окремо, мені в усякому разі. А тут ще почалися дощі. Я не буду вам розповідати, що таке дощі в Індії, це треба побачити самому.

Одного разу мені пощастило. Вперше цей старий нероба бог (бачите, як я богохульствую!) повернувся до мене обличчям. Мене взяли наглядачем на дорожні роботи. Там потрібні були європейці.

Що й казати, робота мало приваблива навіть для такого невдахи, як я! Цілісінький день доводилося кричати на індусів, примушуючи їх скоріше довбати каміння. Але все-таки це була робота, гроші. Тоді це немало значило, юначе.

Коли я трохи від'ївся, то згадав Кунца. Це так приблизно через місяця півтора. Чому не раніше? Хе-хе! Я був слочатку такий голодний і обдертий, що гроші потрібні були мені самому. Можете кривитися скільки завгодно, мені на це наплювати!

Я розшукав Кунца і запропонував йому роботу: містеру Уїлкінсу, моєму хазяїнові, потрібні були європейці. Але він відмовився. Ви чуєте, містер Хьюсон? Він, бачите, не хотів бути наглядачем. Теж мені Крез! Хе-хе...

Після цього ми не бачилися з ним близько місяця. І... Що значить, допомагав? Ви думаете, містер Уїлкінс платив своїм службовцям стільки, що вони могли займатися благодійністю? Так?

Не треба робити таких бридливих гримас, юначе. Я все-таки про Кунца не забув. Незабаром я згадав про нього, вірніше про цю його штучку. І ви не вдавайте, що нічого не знаєте! Хіба я не розумію, що вам потрібен зовсім не Йоахім, а його порошок? А втім, я вже сказав, що мені на все наплювати! На все, зрозуміли?

Як я дізнався про цей порошок? Почекайте, почекайте... Так, згадав! Одного разу ми сиділи на березі річки. Було жарко. Йоахім почав знімати куртку. Хе-хе! Бачите мій костюм? Так от, я одягнений зараз, як герцог Единбурзький, порівняно з Кунцом у той час.

Коли Йоахім знімав куртку, з кишені випала трубочка і звідти висипався якийсь порошок. Йоахім вилаявся і почав гарячково збирати цей пил. А потім я побачив таке, що повинно було б мене дуже здивувати, якби я тоді не був такий голодний. Якір, на якому ми сиділи, почав швидко покриватися червонуватою плівкою і безшумно розсипався, перетворився в попіл. З іржею у мене були свої рахунки, і я, правду кажучи, дуже перелякався. А Йоахім, зібравши свій порошок, почав сміятися. Сміхотливий він був, треба вам сказати, надмірно.

Але все-таки я дещо запам'ятав. Виходило, що Кунц за допомогою цього диявольського порошка може перетворити в попіл будь-який предмет. Звичайно, звичайно, чортівнина. Та він пересипав усе це розумними словечками. Боюся, що й ви б не зрозуміли!

Отже, проробивши кілька місяців у містера Уілкінса, я згадав про Кунца, а вірніше, як ви розумієте, про його порошок. І ось чому: у нас дуже багато мороки було із скелями. Містер Уілкінс мав закінчити дорогу в строк, інакше загрожувала величезна неустойка, настільки велика, що, виплативши її, мій хазяїн опинився б не в кращому становищі, ніж я тепер. Хе-хе!

Тут я знайшов Йоахіма і запропонував йому посипати своїм порошком скелі, які нам доводилося довбати. Йоахім спочатку завагався, але потім дав згоду. Я пішов до містера Уілкінса, і ми торгувалися з ним доти, доки я не виторгував собі тисячу фунтів. Ти-ся-чу!

Ну, звичайно, хазяїнові я нічого не розповів. Просто сказав, що зруйную скелі за тиждень. Ну от, чотири величезних скелі Кунц за два дні перетворив у дрібний пил. Містер Уілкінс запросив мене до себе і довго дякував. Допитувався, чому ніхто не чув вибуху. Дивак! Хе-хе!

Ну, звичайно, розплатився. Тут же, на місці, і, пам'ятаю, крупними купюрами. Дуже дякував мені. Дуже...

Ні, я ні секунди не хотів затримуватися в Індії, так вона мені остогидла. З тисячею фунтів можна було починати в Європі солідне підприємство. Чому з тисячею, а не менш? О, це трагічна історія. Одержавши гроші, я кинувся шукати Кунца. Але він як крізь землю провалився. І треба ж було статися такому!

А я дуже поспішав. Якби не встиг на найближчий експрес, то стовбичив би в Індії ще тиждень. А для мене кожна година була мукою. Але гроші ці не пішли мені на користь. Менш ніж через рік я знову сів на міліну. Не таку, як зараз, але все-таки на міліну.

Більше я з Кунцом не зустрівся. І нічого про нього не чув. Нічого. Який ще там капітан Хачленд? Не знаю ніякого Хачленда! Звідки мені пам'ятати, хто видав портовою поліцією двадцять років тому! І взагалі — у вас, видно, немає важливіших справ, містер Хьюсон!

Ну писав, писав... Боже мій, якого, звичайно, нема. Я ж вам уже казав, що мені приховувати нічого. А капітану Хачленду я писав, що знаю Йоахіма давно. І що він ще в Індії справив на мене неприємне враження. Навіщо? Як ви гадаєте, якби Кунцу дозволили жити в Англії, шукав би він мене? А якби й не шукав, то могли б ми зустрітися випадково? А в мене ж тоді не тільки тисячі, а й п'ятисот фунтів не було.

Хе-хе! Я ж казав, що ви гніватиметесь. Висловлюйтесь, юначе, висловлюйтесь. Це чудова подяка за мою відвертість. Образити мене зараз нічого не коштує. Негоціант Аксель Скунс старий і бідний. Бачите цей костюм? Він у мене єдиний. І кімната ця єдина. А дружина? Дружини, хе-хе, жодної. Кинула! Кинула вчетверте, і цього разу назавжди. Повірте мені. Що я тепер роблю! Богохульствую, хе-хе, богохульствую!

Гарольд Тікаль — професор хімії:

— Гертрудо, Гертрудо! Ще гість! Прошу вас, містер... Містер... Хьюсон! Ви надзвичайно люб'язні, що не знехтували нашим запрошенням. Сподіваюся, вам буде у нас весело. Проходьте, будь ласка, у вітальню.

Гм, не запрошували? Все одно, містер Хьюсон, ми раді вам. Чому ж іншим разом? Серйозна справа? Тим більше! Пробачте за нескромність: ви не страховий агент? Тоді я до ваших послуг. Страх як не люблю страхових агентів, вони дурні й базіки.

Ні, ні, стривайте, містер Хьюсон. Проходьте у мій кабінет. Повірте: буду вам зобов'язаний. Для мене нема важчого обов'язку, ніж розважати гостей. Але, кажуть, ці прийоми необхідні. Можливо, можливо...

Сідайте сюди і розповідайте, прошу. Ви такий серйозний, ніби прийшли просити руки моєї дочки. Невже я вгадав?! Ні? Тим краще! Отже, я слухаю.

Боже мій, Йоахім Кунц! Ну, звичайно ж, знав! Дуже добре знав! Але, дозвольте, хто ви такий і чому цікавитеся моїм давнім другом?

Ну, слава богу, приємніше мати справу з журналістом, ніж з поліцією. У свій час поліція досить-таки набридла мені у зв'язку з Йоахімом. Після того як він зник з Цюріха, нашу лабораторію перетворили на філіал поліцейської дільниці.

Що ж, постараюся розповісти вам про Кунца. В усякому разі те, чого не забув. А втім, забути його неможливо. Яка це була людина, містер Хьюсон, яка людина! Чому я кажу «була»? А хіба ви маєте відомості, що він і досі живий? Розумієте, якщо людина двадцять п'ять років не дає про себе знати, то є всі підстави вважати, що вона «була», як це не сумно...

Ми працювали з ним у Цюріху в лабораторії Гужич-

ки. Робота була як робота, але Йоахім раптом збожеволів.

Гужичка займався ароматними речовинами. Одного дня Йоахім заявив, що не бажає варити духи для паризьких модниць і почне робити щось своє. Ми перелякалися і, признатися, не без цікавості чекали, що ж буде, коли про все дізнається шеф.

Настав день, коли Гужичка прийшов у лабораторію і звернув увагу на прилад Йоахіма, вкритий пилом. Він одразу запросив Кунца до себе в кабінет. Усі принішкли. Професор Гужичка був чудовий хімік, але й кричати вмів добре.

Та все було тихо. Більше того, хвилин через п'ятнадцять Гужичка вийшов до нас лагідний і замислений. На порозі він зупинився і, звертаючись до Йоахіма, сказав:

— Що ж, друже, це вдячна мета, дуже вдячна, але боюся, що ви шукаєте вічного двигуна.

Він не хотів сказати відверто, що, на його погляд, Кунц займається дурницею.

Йоахім посміхнувся:

— Професоре, не мине і півроку, як я це зроблю.

Тоді Гужичка схопив Йоахіма за руку, підвів до вікна і закричав:

— Ось тут, бачите, отут, — і показав на сквер перед інститутом, — я накажу за життя поставити вам золотий пам'ятник. За життя!

Я дуже добре запам'ятав цю сцену. Можливо, тому, що не часто вчений з світовим іменем обіцяє комусь за життя поставити пам'ятник із золота.

Йоахім почав працювати над своєю ідеєю, так би мовити, легально. Робив він це якимось дивно: то сидів ночами, то не з'являвся в лабораторію кілька днів. Та улюбленцю Гужички все було дозволено. Тим більше, що скоро почалися чудеса,

Яка проблема? О, це складна справа. Ну хіба що в найзагальніших рисах... Ви, звичайно, знаєте, що таке каталізатори? Ну от... я не випадково вважав ваше знайомство з хімією більш ніж поверховим. Каталізатори— це речовини, які впливають на швидкість хімічної реакції. Вони можуть уповільняти її, проте найчастіше каталізатори прискорюють хімічний процес.

Йоахім працював над деякими проблемами каталіза. Але що він зробив? Боже мій, що він зробив! Одного разу... Скажіть містер Хьюсон, ви теж так добре пам'ятаєте свої молоді роки? Та що я кажу, ви такий молодий, що мое запитання явно не на адресу. Так ось, одного разу Куниц влетів в лабораторію, сяючи, як розпечена муфельна піч, і, звичайно ж, одразу почав пустувати — на це він був мастак. Він пов'язав рушника мов чалму і заявив:

— Дивіться, правовірні! Аллах дав мені надприродну силу. Дивіться і дивуйтеся!

З цими словами Йоахім схопив бювар з письмового стола і посипав його порошком з пробірки, яку тримав у руці. І... ви тільки не думайте, містер Хьюсон, що я розповідаю нісенітницю, бювар вмить розсипався. Лишився тільки пил, який одразу розвіявся від нашого захопленого крику.

Ми страшенно дивувались. Але все було дуже просто. Як би вам пояснити... Ось, мабуть, найпростіший приклад. Горіння. Як ви гадаєте, дерево горить самостійно? Звичайно! І навіть виділяє при цьому теплову енергію. Отже, сполучення молекул, що утворюють деревину, з киснем повітря — реакція, яка йде з виграшем енергії. Чому ж тоді дерево не загоряється само по собі?

Справа в тому, що для сполучення з киснем молекули в більшості речовин треба «розігнати», надати їм певної додаткової енергії. А потім уже реакція горіння прохо-

дить сама по собі. І, щоб дерево загорілося, його треба сильно розігріти.

Сподіваюся, ви зрозуміли мене? Йоахім задумався над цією проблемою: якщо реакція горіння, окислення все одно проходить з виділенням енергії, то чому б їй не черпати енергію, необхідну для «розгону» молекул, у самій собі?

Він винайшов свій каталізатор. Боже мій, я кажу про це так, ніби йдеться про нову ковбасорізку! Ви розумієте, що означає такий каталізатор? Коли яку-небудь речовину зіткнути з каталізатором Кунца, вона негайно окислюється, якщо, звичайно, здатна окислитися.

Ні, не тільки дерев'яні чи взагалі органічні речовини. Всі метали, навіть платина, перетворювалися в окис протягом кількох хвилин. А втім, зберігати цей каталізатор було неважко у скляній пробірці. А скло, як відомо, окислюватися не може: всі елементи, які входять до складу скла, знаходяться у вищому ступені окислення.

Стривайте, це ще не найдивовижніше. Виявляється, каталізатор Кунца впливав і на живі організми. Про це ми дізналися через три дні. Кунц приніс у лабораторію кролика, посипав його порошком, і через п'ять хвилин у клітці лишилася тільки морквина.

— Кунц! — закричали ми. — Як у тебе це виходить? І чому ти сам не перетворюєшся у вуглекислий газ і воду?

— Ну, це зовсім просто, — почав пояснювати Йоахім. — Каталізатор, на щастя, впливає лише на той біологічний об'єкт, на який він потрапив. Розміри тут не мають значення. Чи слон, чи комашка — байдуже.

Але тут у лабораторію влетів Гужичка. Він ніколи не ходив нормально, а літав по корпусу наче ураган.

— Ну, показуйте, Кунц, показуйте, — пробасив він.

І Кунц знову продемонстрував свої фокуси. Цього ра-

зу його жертвою стало улюблене крісло професора. Від нього лишилася лише іржа пружин.

— Ну, пане професоре, — ехидно звернувся до Гужички хтось із співробітників лабораторії, — так де ж стоятиме золотий бюст Йоахіма?

Гужичка хотів, видно, поставити на місце вискочку, проте розкрив рота і... заплакав. Що вам сказати, містер Хьюсон? Кунц показував свої чудеса, а я, хоч і знав, що це можна пояснити науково, дивувався. Сльози Гужички мене потрясли. Так, старий професор стояв, обнявши Йоахіма, і плакав. Справді, було від чого розхвилюватися. Таке відкриття!

Того дня Йоахім не зміг закінчити своїх пояснень, а наступного дня він не прийшов в лабораторію. Не з'явився і на третій, четвертий день. Всі захвилювалися. Раптом хтось звернув увагу на те, що за ці чотири дні не появлявся в лабораторії і Шпет, найкращий друг Кунца. Вони разом приїхали з Мюнхена і жили в одній кімнаті.

Коли ми прийшли до них на квартиру, хазяйка приголомшила нас новиною: мсьє Кунц і мсьє Шпет чотири дні тому розплатилися повністю, чого ніколи не бувало, і виїхали.

Признаюся, містер Хьюсон, тоді я подумав про Кунца погане. Ми вирішили, що Йоахім задумав якомога вигідніше продати своє відкриття, а приятеля прихопив, щоб той допомагав йому торгуватися.

Більше про Кунца в Швейцарії я нічого не чув. Через три роки, працюючи тут, в Англії, я прочитав у газеті, що судили якогось Йоахіма Кунца. Безсумнівно — це його. Але я не зміг виїхати в Лондон раніше ніж через три дні. А коли приїхав, то Кунца, на вимогу німецького уряду, вже вислали з Англії.

Говорили... втім, мені не хочеться передавати, яку мерзоту плели на Йоахіма. Якщо ви наполягаєте, я вам

скажу, але майте на увазі, що особисто я не вірю жодному слову цієї плітки.

На суді зачитали заяву німецького посольства, яке вимагало передати Йоахіма німецькому правосуддю. Дипломати заявили, що до німецького уряду звернувся професор Гужичка з вимогою компенсувати шкоду, заподіяну йому німецьким підданим Кунцом. В цій заяві нібито значилося, що Кунц, тікаючи з Цюріха, вкрав у Гужички два з половиною кілограми платини.

Це підла брехня. Після зникнення Йоахіма я працював у Гужички ще кілька місяців і жодного разу не чув від старого нічого, крім жалкування за раптово перерваним дослідженням.

Треба було запитати в Гужички? Мабуть... Та ось біда, професор помер взимку 1937 року. Німці вдало скористалися з цього, сфабрикувавши заяву від його імені.

Ось, мабуть, і все, що я знаю про Кунца. Мої спроби розшукати осіб, про яких згадували газети у зв'язку з цією справою, були марними. Пощастило лише розшукати капітана судна, на якому Йоахім приїхав до Англії. Але капітан, не пам'ятаю його прізвища, був надзвичайно пригнічений і розмовляв зі мною дуже нелюб'язно.

Ну що ж, тепер мені доведеться йти до гостей. Можливо, ви підете зі мною? Ні? Жаль. Мені було приємно з вами познайомитися, містер Хьюсон. Бажаю успіху!

Старший інспектор авіамажні в Мюнхені:

— Яка мета вашого приїзду до Федеративної Республіки Німеччини, пане Хьюсон? О, туристам ми виявляємо найгостинніший прийом! Що ви, які речі? Ось поставлю тут печатку — і весь огляд. Приємного відпочинку, містер Хьюсон!

Воротарка будинку № 27 по Дінгельштрассе:

— Шпет? Генріх Шпет? Такого тут нема! Кому ж, як не мені, знати усіх жильців! Кажу вам, що ніякого Шпета тут нема! Ба ні, стривайте, стривайте, пригадую... Зараз подивлюсь у книгу... Оу! Його арештували ще в 1952 році! Ні, ні, нічого більше про вашого приятеля я не знаю!

Генріх Шпет, в'язень № 521:

— Так, я обійдуся без перекладача, містер Хьюсон. Правда, англійську мову знаю не дуже добре і говорити му повільно, але, як ви розумієте, невідкладні справи мене в камері не чекають. Часу досить. Мушу вас попередити, я бачу — ви журналіст. Але не сподівайтеся на репортаж «Комуніст, що розкався». Розкаєння не буде. І репортажу теж не буде. Та якщо ваш журнал опублікує моє висловлювання про федеральний уряд, то я готовий говорити годинами.

Так, але чим же ще ви можете цікавитися, крім політики? Адже я не карний злочинець! Кого? От уже не думав... Чи знав я його? Це був мій найкращий друг, пане журналіст. Я й досі відчуваю себе винним, що покинув його у найвідповідальнішу хвилину.

Ми дружили з Кунцом ще з 1934 року. Позналилися тут, у Мюнхені. Того року я приїхав у місто поступати на хімічний факультет Вищої технічної школи.

За рік до закінчення школи ми зрозуміли, що в Мюнхені нам робити нічого. Навіщо нам диплом доктора філософії, підписаний професором Гроттом-неуком, над яким насміхалися навіть гімназисти? Кунц запропонував їхати в Цюрих. Адже там працював Гужичка! А диплом, одержаний у його лабораторії, розкривав двері будь-якого інституту.

Так ми опинились у Цюріху. І мушу сказати, що на життя не скаржилися. Чого можна було ще бажати? А життя було справді цікаве. У мене особливо. Я згуртував цюріхських німців-комуністів. Адже в Швейцарії взагалі, і в Цюріху особливо, було дуже багато німців, що приїхали з Німеччини. Йоахім працював у лабораторії.

Непогана розстановка сил, правда? З його здібностями йому треба було займатися тільки наукою. Це було його, так би мовити, партійне доручення. А я працював у лабораторії рівно стільки, скільки треба було, щоб утримувати в рівновазі професора Гужичку. А це, повинен вам сказати, не так уже й легко.

Та одного разу ідилія полетіла шкереберть. Все сталося через цю, пробачте, сволоту Штурмера, так би мовити, мого колегу, партайгеносе Цюріха. Мені здається, ви не усвідомлюєте всієї величі, всього блиску цього титула — партайгеносе! Правда, зараз цього слова не зустрінеш, а в тридцяті роки... Ну, та ви, безумовно, тоді цікавилися ласощами, а не політикою.

Так ось, запам'ятайте, у кожній країні, де тільки жили німецькі піддані, існували осередки наці. Глава такого осередку називався партайгеносе.

Ні, звичайно, він не знав, що ми з Йоахімом комуністи. Але про щось, мабуть, догадувався. Бо прискіпувався до нас надзвичайно і весь час підсилав своїх негідників. З наймиролюбнішими пропозиціями, звичайно: зустріч у якомусь підвальчику, спільна прогулянка. Прогулянку вони називали відчайдушну пиятику, за якою йшло відвідання будинку розпусти.

Я помітив, що вони зацікавилися Йоахімом тоді, коли у Гужички заговорили про його успіхи.

Одного вечора Йоахім повернувся додому вкрай схвильований. Він був такий блідий і висловлювався так, що я розхвилювався. Виявляється, Йоахіма зустрів

Штюрмер і почав переконувати його вступити в їхню партію. Звичайно, це була провокація.

Розмова проходила, якщо так можна сказати, бурхливо. Йоахім розбив Штюрмеру голову. Але це ще півбіди. Обробляючи Штюрмера, він зопалу висловив йому все, що думав про наці взагалі і про Гітлера зокрема.

На другий день до мене підійшов один з молодчиків Штюрмера і посміхаючись заявив, що нам з Йоахімом лишилося жити два дні. Оскільки він повідомив цю радісну звістку саме мені, то я зрозумів — вони дізналися, що ми комуністи. А це вже небезпечно. Можна було не сумніватися, що Штюрмер і його кретини не жартують.

Ну і що ж з того, що ми жили в Швейцарії? Який ви наївний, пане Хьюсон! У ті роки німці почували себе тут як вдома. Я добре пам'ятаю, як вони викрали серед білого дня з Цюріха юнака, який співробітничав у комуністичній газеті. А поліцейські в цей час уважно роздивлялися хмари. Вони добре усвідомлювали, що з наці зв'язуватися небезпечно.

Ми вирішили виїхати у Францію. Не знаю точно, чи був на підозрі Йоахім, але за мною напевне стежили. Тому ми вирішили, що я, як завжди, іду вранці в лабораторію, а він, скориставшись відносною свободою, яку давав йому Гужичка, поїде на вокзал. Зустрітися ми повинні були вранці на другий день в Базелі.

Все пройшло щасливо, і через два дні ми вже розгулювали по Парижу. Саме так, «розгулювали». Ми переоцінили свої можливості. Документів ми не мали ніяких. Значить, навчатися не можна було. Роботи не було. І нас понесло по Франції. Спочатку ми опинилися в Ліоні. Але там роботи було ще менше, ніж у Парижі, а недоброзичливців — адже не приховаєш, що ми німці! — ще більше.

Ледве добралися до Марселя. Байдикували тиждень,

і раптом Йоахім, не порадившись зі мною, завербувався матросом на якийсь корабель...

Мені треба було умовити його не робити цього, але я промовчав. І вже зовсім погано, що лишив його одного... Я вважав тоді (і тепер певен, що мав рацію), що нам треба повернутися до Німеччини. Ми потрібні на батьківщині як бійці. Так, до речі, я й зробив. Не подумайте, що я засуджую Йоахіма. Адже нам тоді було тільки по двадцять п'ять, і мені, признатися, теж дуже хотілося борознити моря.

Так ми розсталися. Я повернувся в Німеччину, де в підпіллі працював до арешту в 1942 році. З Йоахімом більше не зустрівся.

Я намагався дізнатися про нього, де лише було можливо. Але все марно. Пам'ятаю тільки, що коли я в 1945 році наприкінці війни сидів у Інзельбруку, в'язні розповідали про втечу, організовану в цьому таборі якимось Йоахімом Кунцом на рік раніше.

Коли мене звільнили, як бачите ненадовго, я відразу пішов до матері Йоахіма. Вона живе тут, у Мюнхені. Але і там нічого не дізнався. Жінка лежала в клініці для душевнохворих. Стара нічого не пам'ятає і нікого не впізнає, сердешна.

Ні, тепер я нічого про неї не знаю. Але ви на неї не розраховуйте. Найкраще було б покопатися у фашистських архівах. Проте боюся, що ви і там нічого не знайдете. Якби Йоахім був живий, ми б про нього знали. Така це була людина!

Лоренц Тафель, відповідальний секретар мюнхенського відділення спілки офіцерів — ветеранів війни:

— Слухаю вас, пане Хьюсон. Чим могу бути корисний? Інтерв'ю? Радий служити вам! Розпоряджайтеся моїм часом, як вам буде завгодно. Ми охоче поінфор-

муємо представника англійської преси про роботу одного з найбільших відділень нашої спілки. Отже, запитуйте, пане Хьюсон.

У мюнхенському відділенні спілки об'єднано... втім, до чого нам цифри! Краще поговоримо докладніше про те, чим ми займаємося. По-перше, звичайно, кожен офіцер бере участь у створенні бойової історії свого полку. По-друге, панове офіцери, збираючись тут, обмінюються спогадами. А по-третє, і це найголовніше, всі ми беремо участь у хорі.

О, хор у нас чудовий! Ми збираємося на репетиції щотижня. Ні, звичайно, не тут. Репетируємо на Людendorffплаці. Візьміть до уваги, в будь-яку погоду.

Ви записали це, пане Хьюсон? Що ж, дозвольте мені вас залишити? Питання до мене особисто? Гм... Повірте, я вам усе розповів. А в мене особисто більше ніж скромне минуле і, як бачите, ще скромніше теперішнє. Моє шануваннячко, пане кореспондент!

Ах, лист! Ого! Від екселенца Кіппа! Він пише, що я можу бути з вами відвертий? Ха! Так чому ж, чорт лабирай, ви не сказали зразу, що у вас лист од Кіппа! Прощу вас, дорогий, прощуйте! Все, що вам потрібно!

Звичайно, комендант табору в Інзельбруку, це я, — підполковник Люренц Тафель. Ну, чому ж знаменитий? Ви перебільшуєте мої заслуги. Як ви сказали? «Ми не ва суді, не треба скромничати?» Ха! Люблю пресу за дотепність. Хоча, повинен сказати, вважаю за краще триматися від неї подалі. Навіщо мені гласність? Що я — кінозірка чи популярний жокей?

— Як? Кунц? Ні! Такого в'язня я не пам'ятаю! Знаєте, шановний пане кореспондент, через мої руки їх пройшло кілька десятків тисяч. Отже, бог з ним, з вашим Кунцом. Тим більше, що я не сумніваюся, він там, де

багато його колег. Адже, правду кажучи, мало хто виходив з Інзельбруку живий.

Ні, ні, втеч у мене не було чи... майже не було. Чорт забирай! А й справді, у зв'язку з втечею, що сталася в червні 1944 року, називали ім'я якогось Кунца! О, це було просто якесь чортвиння!

В Інзельбруку кожен команду по п'ятсот в'язнів на ніч зачиняли в бункер — суцільну бетонну коробку з невеликими отворами в даху — для повітря. Бункери зовні були обплутані колючим дротом. Тому втекти з Інзельбруку, самі розумієте...

Я досі не можу уявити собі, де ці йолопи дістали вибухівку. Стіна одного бункера була зруйнована, ніби під неї підклали пачок десять толу. Але скажу вам, пане кореспондент, не це найдивовижніше в цій справі. Найдивовижніше те, що не було чути вибуху.

Якби я тієї ночі не був у таборі, то вирішив, що всі охоронці перепилися. Але ж я був тверезий і мусив чути вибух!

Не знаю! Не знаю, що там таке сталося. А дав би немало, щоб дізнатися. Але не думайте, що вони втекли: всі, хто був у тому бункері, «повернулися» назад. Ну, звичайно, в основному мертвими. Хоча ті, кого ми ввіймали живими, скоро пішли слідом за своїми товаришами.

Ах так, вас цікавить Кунц! Пригадую, що при допиті кілька чоловік назвали організатора і керівника втечі Кунца. Та, на жаль, самого Кунца ми не розшукали — ні серед живих, ні серед мертвих.

Пам'ятаю, що всі так і не признавалися, звідки дістали вибухівку і як їм пощастило здійснити безшумний вибух. Один навіть почав плести щось про чаклунство. Начебто Кунц розвалив стіни за допомогою якихось заклинань. Словом, усі вони дуже просилися на кулю. І вони її дістали! Ха!

Отак, пане креспондент, завжди приємно згадати молодість. Хоча я ще й зараз не старий! Га?

Бувайте, пане кореспондент. Бажаю здоров'я!

Фрау Шульц — сиділка будинку для божевільних:

— Лише дві хвилини, пане журналіст, лише дві хвилини!

Тільда Кунц:

— Фрау Шульц, він запитує про сина. Можливо, йому краще сказати, що в мене немає сина? Добре, я буду говорити все, як є.

Слухайте, пане, ні, не називайте мені свого імені, я його не запам'ятаю. Так, у мене є син, Йоахім. Мій Йоахім. Але я, звісно, не скажу вам, де він. Бо ви прийшли його вбити.

Ні, ні, фрау Шульц, ви надто хорошої думки про всіх людей. А Йоахіма завжди шукали, щоб убити. Чим же цей пан кращий від інших?

Добре, я розкажу йому, як ви мені радите. Врешті Йоахіма тепер ніхто вбити не зможе. Мій син навчився літати і може зникати непомітно.

Фрау Шульц, скажіть цьому панові, щоб він мені повірив. Адже я бачила це на власні очі. І все сталося в моєму домі. Я розповідала вам про це, фрау Шульц. Звичайно, можу повторити. Я часто повторюю, і ви навіть за це на мене гніваєтесь.

Йоахім прийшов уночі. Так, це було давно, ще під час війни. Він був страшенно худий. І сказав, що забіг на хвилинку.

Фрау Шульц, не турбуйтеся. Сьогодні, коли ви самі дозволили мені говорити про Йоахіма, я не плакатиму.

Я почала шукати його костюм, він висів у мене в шафі. Але, якщо костюм висів у шафі, то навіщо я шу-

кала його? Так, він міг висіти тільки в шафі. Фрау Шульц, чому ж я все-таки шукала костюм? Костюм Йоахіма...

Мабуть, я все-таки не знайшла костюма, бо пам'ятаю дуже добре, що Йоахім полетів у тому дранті, в якому прийшов.

Це дуже погано, фрау Шульц, мені тільки зараз спало на думку, що йому холодно літати там у тому дранті.

Я не встигла знайти костюм, бо в двері сильно стукали. А потім почали стріляти.

Вони вдерлися в кімнату, їх було дуже багато. Тоді Йоахім швидко потер чимось руки та обличчя. Вони зв'язали його і потягли в іншу кімнату. На допит. Вони завжди починали з допиту. Фрау Шульц, вас ніколи не допитували? А вас, пане?

Через кілька хвилин вони зарепетували і почали бігати по квартирі. Вони були дуже перелякані.

— Що зробив з собою ваш син? — кричали вони на мене. — Він зник на наших очах!

Так я дізналася, що Йоахім полетів. Як ви гадаєте, фрау Шульц, коли він повернеться?

Ви знайдете Йоахіма? Знайдіть. І скажіть йому, щоб він прилетів, хоча б на хвилинку. Ви не вб'єте Йоахіма? Ні? Скажіть йому про це, фрау Шульц, скажіть...

Поверніть мені Йоахіма, поверніть!..

З М І С Т

995-й святій	3
Люлька містера Крайфорда	28
Шукайте Йоахіма Кунца	43

Художнє оформлення *М. С. Туровського*
Редактор *В. Р. Лихогруд*
Художній редактор *В. І. Пойда*
Технічний редактор *О. Г. Калашникова*
Коректор *Є. П. Карлаш*

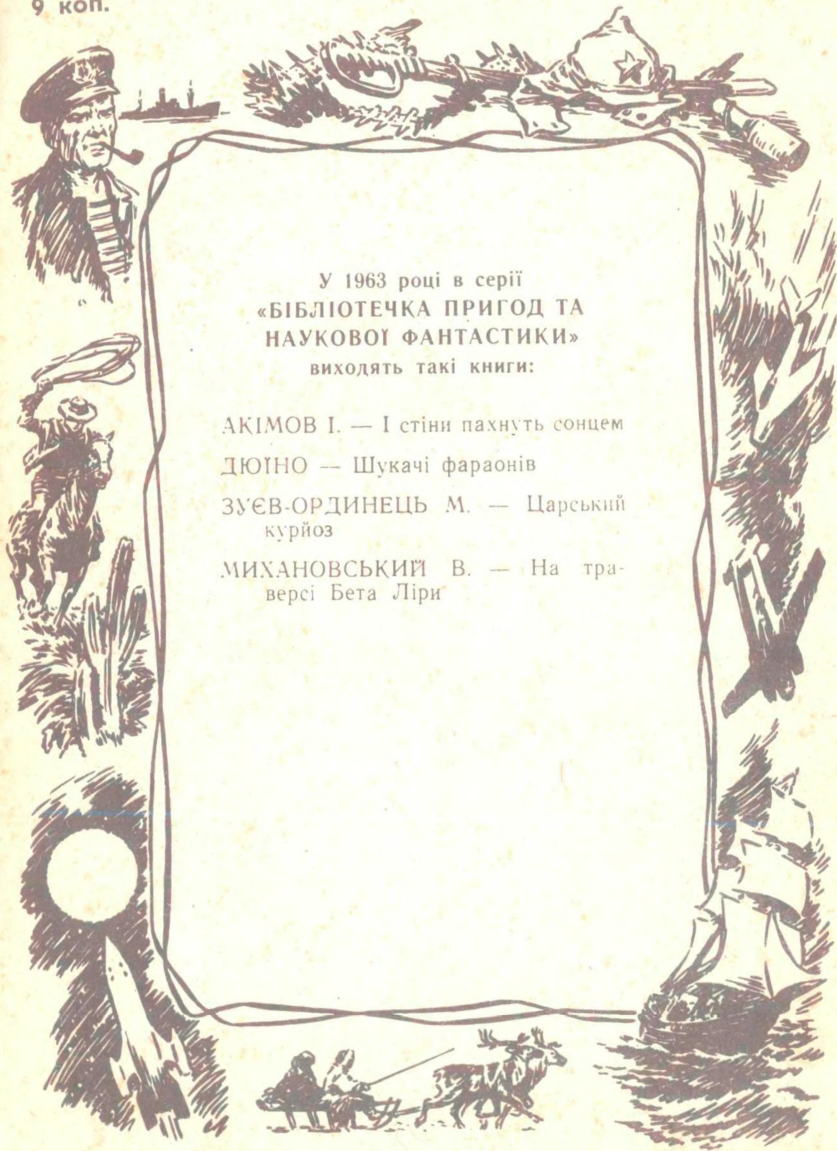
Юрій Цветков
ИЩИТЕ ИНОХИМА КУНЦА...
(На українском языке)

Здано на виробництво 15 VI 1963 р. Підписано до друку
3 VIII 1963 р. БФ 29445 Формат 70×108^{1/32}. Фіз. друк. арк. 2,375.
Умовн. арк. 3,25. Обл.-вид. арк 3,14. Зам. 01582. Тираж 65.000.
Ціна 9 коп.

Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», Київ, Пушкінська, 28.

Видавництво і комбінат друку «Радянська Україна»,
Київ, Довженка, 1.

9 коп.

У 1963 році в серії
«БІБЛІОТЕЧКА ПРИГОД ТА
НАУКОВОЇ ФАНТАСТИКИ»
виходять такі книги:

- АКИМОВ І. — І стіни пахнуть сонцем
ДЮІНО — Шукачі фараонів
ЗУЄВ-ОРДИНЕЦЬ М. — Царський
курйоз
МИХАНОВСЬКИЙ В. — На тра-
версі Бета Ліри